

Underhållsbidrag till barn

En vägledning är i första hand ett stöd för Försäkringskassans medarbetare vid ärendehandläggning och utbildning. Den innehåller en samlad information om vad som gäller på det aktuella området, uppdelat på tillämpnings- och metodstödsavsnitt.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut.

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av hur man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Ändringar arbetas in i den elektroniska versionen. Den elektroniska versionen hittar du på <https://www.forsakringskassan.se/om-forsakringskassan/dina-rattigheter-och-skyldigheter/lag-och-ratt/vagledningar-och-rattsliga-stallningstaganden/vagledningar>.

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Rättsavdelningen

Beslutad 2023-06-29

Innehåll

Innehåll 3

Förkortningar	5
Sammanfattning.....	6
Läsanvisningar	7
1 Inledning	8
1.1 Mål och effekterna av målen	9
1.2 Försäkringskassans uppdrag	9
1.3 Vilka är fördelarna med att komma överens om underhållsbidrag?	9
2 Separation.....	10
2.1 Barnets bästa	10
2.2 Samarbetssamtal	10
2.3 Allmänt om underhållsskyldighet.....	11
2.3.1 Begreppet skolgång i 7 kap. 1 § föräldrabalken.....	12
3 Om föräldrarna är överens	14
3.1 Beräkning av underhållsbidrag.....	14
3.1.1 Kvotdelningsmetoden.....	14
3.2 Vad ingår i barns behov?	14
3.2.1 Schabloner som är knutna till barnets behov av underhåll	15
3.2.2 Konsumentverkets <i>Koll på pengarna</i>	16
3.2.3 Faktiska kostnader	18
3.2.4 Standardtillägg	18
3.3 Hur räknas föräldrarnas överskott ut?.....	18
3.3.1 Inkomster.....	18
3.3.2 Skälighetsbedömning av förvärvsförmåga	19
3.3.3 Kapitalavkastning	20
3.3.4 Levnadskostnader	20
3.4 Avdrag för barn som den bidragsskyldiga föräldern bor tillsammans med	21
3.5 Underhållsbidrag till syskon	23
3.6 Avtal och förbindelser	27
3.6.1 Förfallotidpunkt för avtal om underhållsbidrag	28
3.7 Metodstöd – om framräknat underhållsbidrag blir lägre än underhållsstödet	29
4 Om föräldrarna inte är överens.....	30
4.1 Dom	30
4.1.1 Behörig domstol	30
4.1.2 Kostnader i mål om underhållsbidrag.....	30
4.1.3 Domstolsprocessen.....	31
4.1.4 Överklagande	31
4.1.5 Laga kraft	32
4.1.6 Förfallotidpunkt för avgöranden från domstol	32
4.2 Underhållsstöd	32
5 Betalning av underhållsbidrag.....	34
5.1 Preskription av underhållsbidrag	34
5.2 Gåva eller underhållsbidrag	34
5.3 Vad händer om föräldern inte betalar?.....	34
5.3.1 Om underhållsstöd betalas ut	35
5.3.2 Metodstöd – hur ansöker en förälder om verkställighet?	35

6	En tid efter separationen	36
6.1	Indexering av underhållsbidrag	36
6.1.1	Jämkning och omprövning av underhållsbidrag	36
6.2	Umgängesavdrag	37
6.3	Umgängesresor	38
6.3.1	Nettoavtal	38
7	Metodstöd för samtalet	40
7.1	Inledning	40
7.2	Vad innebär det att hjälpa föräldrar att komma överens om underhållsbidrag?	40
7.3	Olika situationer när föräldrar kommer att kontakta Försäkringskassan	40
7.3.1	Hållpunkter i samtal med föräldrarna	41
	Källförteckning	42
	Bilaga 1 Formler som kan användas vid uträkning av underhållsbidrag och betalningsbelopp	45

Förkortningar

Förkortning	Förklaring
FB	Föräldrabalken
HD	Högsta domstolen
KFM	Kronofogden
NJA	Nytt juridiskt arkiv
RB	Rättegångsbalken
RhjL	Rättshjälpslagen
SFB	Socialförsäkringsbalken
SFS	Svensk författningssamling
SoL	Socialtjänstlagen
UB	Utsökningsbalken

Sammanfattning

Från och med 1 april 2016 har Försäkringskassan fått ett utökat uppdrag som innebär att myndigheten ska ge föräldrar information och stöd i frågor om underhållsbidrag och underhållsskyldighet för barn. Detta för att öka förutsättningarna för civilrättsliga regleringar av barns underhåll. (Prop. 2014/15:145 *Ökad reglering av barns underhåll utanför underhållsstödet* s. 1)

Försäkringskassan har tidigare haft ett särskilt mål i regleringsbrevet som innebär att "Försäkringskassan ska verka för att särlevande föräldrar har goda kunskaper om försörjningsansvar och möjligheterna att reglera underhåll för barn på egen hand samt om möjligheterna till samarbetssamtal som finns på kommunal nivå" (Regeringsbeslut I:12 den 18 december 2014). Det utökade uppdraget som Försäkringskassan nu har fått är en expansion av uppdraget i regleringsbrevet. Det nya uppdraget innebär att Försäkringskassan behöver ett stödjande dokument för att kunna ge denna information till föräldrar.

Den här vägledningen beskriver därför föräldrabalkens (FB) regler om underhållsbidrag, fördelarna med att barnet får ett underhållsbidrag i stället för underhållsstöd, hur underhållsbidrag fastställs samt vilka andra aktörer som kan hjälpa föräldrar vid en separation. Vägledningen beskriver också hur man kan beräkna ett underhållsbidrag, hur den bidragsskyldiga föräldern kan betala underhållsbidrag och vad som händer om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar.

Utöver det som står ovan ger vägledningen handläggare och utredare stöd i samtalet med föräldrarna.

Läsanvisningar

Denna vägledning ska vara ett hjälpmedel för Försäkringskassans medarbetare vid kontakt med föräldrar som behöver stöd och vägledning gällande underhållsbidrag. Den kan också vara ett stöd vid utbildning av Försäkringskassans personal.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis.

Vägledningen innehåller även praktiska tips för hur föräldrar ska komma överens om underhållsbidrag och lösa betalningen av underhåll utan att föräldrarna ska behöva söka underhållsstöd från Försäkringskassan.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

Sist i vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar med mera som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör hur en beräkning av underhållsbidrag kan göras.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I historikbilagan finns en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får du en överblick över de viktigaste nyheterna i den här versionen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktssbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Med hjälp av fliken "Bokmärken" i vänsterkanten kan du navigera mellan avsnitten. Det finns också en sökfunktion för att hitta enskilda ord och begrepp.

1 Inledning

Försäkringskassan har tidigare haft ett särskilt mål i regleringsbrevet, att "Försäkringskassan ska verka för att särlevande föräldrar har goda kunskaper om försörjningsansvar och möjligheterna att reglera underhåll för barn på egen hand samt om möjligheterna till samarbetssamtal som finns på kommunal nivå" (Regeringsbeslut I:12 den 18 december 2014).

Regeringen har nu i stället gett "Försäkringskassan ett utökat uppdrag som innebär att myndigheten ska ge föräldrar information och stöd i frågor om underhållsbidrag och underhållsskyldighet för barn för att öka förutsättningar för civilrättsliga regleringar av barns underhåll" (prop. 2014/15:145 s. 1). Det utökade uppdraget som Försäkringskassan har fått från och med 1 april 2016 finns i förordning (2009:1174) med instruktion för Försäkringskassan.

Enligt gällande regelverk för underhållsbidrag och underhållsstöd är det föräldrarna som är primärt försörjningsskyldiga för sina barn och inte staten. Underhållsstödet är och har alltid varit tänkt som en skyddslagstiftning, som är till för att garantera barnet en rimlig försörjning när barnet inte får underhållsbidrag från den förälder som är underhållsskyldig (prop. 2014/15:145 s. 21).

Det finns många anledningar till varför en bidragsskyldig förälder inte betalar underhållsbidrag. Till exempel kan betalningsförmågan vara så pass låg att det inte är möjligt att betala något. Om Sverige då inte hade haft systemet med underhållsstöd hade det barnet inte fått något underhåll alls.

Det har dock visat sig att många föräldrar av olika skäl väljer att söka underhållsstöd i stället för att försöka komma överens om ett underhållsbidrag. Anledningarna är många men ett vanligt skäl är att Försäkringskassan erbjuder ett neutralt stöd, Försäkringskassan tar inte parti och om Försäkringskassan säger att det är ett visst belopp som ska betalas så betalar föräldern det. Ett av de starkaste skälen som föräldrarna anger är att Försäkringskassan är en garant för att underhållet kommer i tid varje månad.

Inför att regeringen gav Försäkringskassan ett utökat uppdrag fanns det äldre undersökningar som visade att 90 procent av de barn som levde i familjer som hör till de tre lägsta inkomstgrupperna, och som fick underhållsstöd på 1 573 kronor, egentligen skulle ha haft rätt till ett underhållsbidrag som är högre än underhållsstödet. I den lägsta inkomstgruppen skulle barn i genomsnitt ha kunnat få 1 000 kronor mer i underhållsbidrag varje månad än när de fick underhållsstöd (prop. 2014/15:145 s. 21).

Underhållsstödsbeloppet har blivit normerande när föräldrar kommer överens om underhållsbidrag. Föräldrarna väljer ofta underhållsstödsbeloppet för att de inte vet hur man beräknar underhållsbidraget eller för att de inte vill "bråka" med den andra föräldern om pengar, och därför går de med på en summa som verkar rimlig. Många föräldrar vet inte vad skillnaden är mellan underhållsbidrag och underhållsstöd, och väljer därför den summa som de tror är fastställd för alla barn, nämligen underhållsstödsbeloppet. Om Försäkringskassan i stället hjälpte föräldrarna att komma överens om ett skäligt underhållsbidrag skulle många barn få en betydligt bättre ekonomisk standard.

Den här vägledningen avser att vara ett stöd till handläggare och utredare som kommer i kontakt med föräldrar som söker stöd i frågor om underhållsbidrag och underhållsskyldighet.

1.1 Mål och effekterna av målen

Genom att föräldrarna får stöd i frågor om underhållsskyldighet, kan Försäkringskassan bidra till att föräldrarna förstår sitt ansvar kring underhållsbidrag. Föräldrarna kan lättare komma överens om en lösning om de är medvetna om sitt ansvar och har bättre kunskap om underhållsbidrag och underhållsskyldighet. Barnen kommer att få ett underhållsbidrag som är rimligt utifrån barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga.

Om ovanstående mål uppfylls kommer det att leda till att många barn får en bättre ekonomisk standard. Färre föräldrar kommer att ansöka om underhållsstöd och kostnaderna för staten kommer att minska.

1.2 Försäkringskassans uppdrag

Försäkringskassans uppdrag om att bistå föräldrar med information och stöd i frågor om underhållsbidrag är i linje med barnkonventionens artikel 26 och 27. I artikel 26 i barnkonventionen står det att "förmåner skall, där så är lämpligt, beviljas med hänsyn till de resurser som barnet och de personer som ansvarar för dess underhåll har" och i artikel 27 tydliggörs det ytterligare att det är föräldrarna som är primärt försörjningsskyldiga och ska säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling.

Underhållsbidrag är inte något som Försäkringskassan fastställer utan det är föräldrarna som bör komma överens om ett belopp. Underhållsbidrag är ingen förmån som Försäkringskassan betalar ut, utan Försäkringskassan ska endast ge information och stöd till föräldrar att själva komma överens om underhållsbidraget eller ge tillräcklig information till föräldrarna så att de har kunskap om sin underhållsskyldighet.

Försäkringskassan ska vid varje ansökan om underhållsstöd försäkra sig om att föräldern som ansöker har förstått skillnaderna mellan underhållsstöd och underhållsbidrag.

Försäkringskassan ska uppmana föräldrarna att lösa underhållet för sitt/sina barn enligt civilrättsliga bestämmelser så långt det är möjligt. Om det inte är möjligt för den bidragsskyldiga föräldern att betala ett underhållsbidrag som motsvarar det Försäkringskassan betalar ut i underhållsstöd kan den förälder som bor med barnet ansöka om utfyllnadsbidrag. Försäkringskassan kommer då att beräkna vad den bidragsskyldige minst ska betala, enligt reglerna i socialförsäkringsbalken 2010:110 (SFB), direkt till den förälder som bor med barnet. Försäkringskassan betalar sedan ett utfyllnadsbidrag till den förälder som bor med barnet. Trots att det inte är ett underhållsbidrag enligt FB så tydliggörs det för föräldrarna att försörjningsansvaret för deras barn är deras eget och inte statens. (Prop. 2014/15:145 s. 21)

1.3 Vilka är fördelarna med att komma överens om underhållsbidrag?

När föräldrarna själva räknar ut ett underhållsbidrag tar de hänsyn både till sin respektive ekonomiska situation och till barnets individuella behov. Underhållsbidraget blir då skäligt och rättvist för föräldrarna, samtidigt som barnets behov tillgodoses.

Genom att Försäkringskassan kan ge ett bättre stöd till föräldrarna i underhållsfrågor ökar förutsättningarna för gott samarbete mellan föräldrarna. När förutsättningar för gott samarbete ökar minskar konflikterna mellan föräldrarna, vilket är för barnets bästa (prop. 2014/15:145 s. 18, 24, 44 och 51).

2 Separation

Varje år separerar föräldrar till ungefär 50 000 barn i Sverige. I barnkonventionens artikel 9 slås det fast att barnet har rätt till en nära och god relation till båda sina föräldrar, såvida det inte står i strid med barnets bästa. För barnets skull är det därför mycket viktigt att föräldrarna gör sitt bästa för att försöka mildra de negativa konsekvenser som en separation kan innebära för barnet, särskilt om föräldrarna befinner sig i en konfliktfylld situation. Ibland kan det dock vara svårt för föräldrarna att se konsekvenser av separationen ur barnets perspektiv. För att eventuella konflikter så långt som möjligt ska kunna dämpas eller undvikas, bör både föräldrar och barn erbjudas stöd och hjälp i frågor som kan påverka barnets situation och vardag. (SOU 2011:51 Fortsatt föräldrar – om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull s. 31)

Många särlevande föräldrar saknar tillräcklig information och kunskap i frågor som rör barnets försörjning. Det kan bidra till att försvåra föräldrarnas samarbete i frågor som rör barnet och förstärka andra redan pågående konflikter mellan föräldrarna. Det kan sedan leda till att barn inte får tillräckligt underhåll för sin försörjning (SOU 2011:51 s. 31). Det är viktigt att dessa föräldrar får stöd och hjälp av Försäkringskassan i frågan om underhåll.

2.1 Barnets bästa

I barnkonventionens artikel 3 står det "vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet". Tanken på vad som är barnets bästa ska därför genomsyra allt som Försäkringskassan gör och som rör underhåll till barnet.

Genom att föräldrarna i samband med separationen kan få hjälp med att klargöra de ekonomiska förutsättningar som respektive förälder kommer att ha efter separationen, kan också risken för att barnet ses som bärare av en ekonomisk förmån minska (prop. 2014/15:145 s. 51). Det leder till mindre konflikt och därmed en bättre situation för barnet.

2.2 Samarbetssamtal

Kommunen ska sörja för att föräldrar som har eller är på väg att separera kan erbjudas samarbetssamtal (5 kap. 3 § socialtjänstlagen [2001:453], SoL). Samtalen är kostnadsfria.

Eftersom konflikter riskerar att förvärras om de tas upp i domstol är samarbetssamtal något att rekommendera innan man eventuellt vänder sig till domstol. Om föräldrarna inte har tagit kontakt med kommunen utan gått direkt till domstol i frågorna som rör umgänge, vårdnad, boende och barns försörjning kan domstolen besluta att föräldrarna ska pröva samarbetssamtal (6 kap. 18 § FB). Samarbetssamtalen är dock frivilliga och föräldrarna är inte skyldiga att delta.

Samarbetssamtalen är avsedda att hjälpa föräldrarna att hitta lösningar för att komma överens om frågor som rör barnen, men framför allt frågor om vårdnad, umgänge, boende och barnets försörjning (5 kap. 3 § första stycket SoL). Det är en första åtgärd som vidtas för att föräldrarna ska kunna komma överens om barns vårdnad, umgänge, boende och även barns försörjning. Barnets ekonomiska försörjning diskuteras men samtalen är dock inte inriktade på att skriva avtal om underhållsbidrag.

Samtalen har barnets bästa och barnets behov i fokus och genomförs av samtalsledare som oftast är vidareutbildade socionomer (Socialstyrelsens publikation Samarbetssamtal – ett stöd för föräldrar vid separation, s. 3). Kommunen ska också

hjälpa föräldrarna att upprätta avtal om vårdnad, boende och umgänge (6 kap 6 §, 14 a § 15 a § tredje stycket eller 17 a § FB).

2.3 Allmänt om underhållsskyldighet

Föräldrarna ska betala underhåll för sina barn efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga. När underhållsbidraget bestäms ska hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner. Föräldrarna ska ta del i kostnaderna för barnet var och en efter sin förmåga. Det kan innebära att en förälder ska bidra till barnets behov i större utsträckning än den andra. Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller 18 år. Om barnet går i skolan efter den tidpunkten är föräldrarna underhållsskyldiga så länge barnet går i skolan. Men underhållsskyldigheten gäller längst till och med dagen innan barnet fyller 21 år. Till skolgång räknas studier i grundskola eller gymnasieskola eller annan jämförig utbildning. (7 kap. 1 § FB och NJA 1990 s. 49)

Läs mer om vilken sorts utbildning som räknas till skolgång i avsnitt 2.3.1

Föräldrarna kan fullgöra sin underhållsskyldighet genom att faktiskt ta hand om barnet och försörja det eller genom att betala underhållsbidrag. En förälder ska betala underhållsbidrag till barnet om föräldern

- inte har vårdnaden om barnet och inte heller bor tillsammans med barnet
- har gemensam vårdnad om barnet med den andra föräldern men barnet bor varaktigt tillsammans med endast den andra föräldern.

Det framgår av 7 kap. 2 § FB. Om barnet bor varaktigt hos båda föräldrarna (växelvist boende) är normalt ingen av föräldrarna skyldig att betala underhållsbidrag (prop. 1978/79:12 s. 91; jfr med NJA 1998 s. 267).

Högsta domstolen (HD) har dock förklarat att 7 kap. 6 § FB kan tillämpas även när ett barn bor växelvist hos sina föräldrar, och om den förälder som har ett betydligt större ekonomiskt utrymme än den andre, kan anses försumma sin underhållsskyldighet enligt 7 kap. 1 § FB (NJA 2013 s. 955). Av 7 kap. 6 § FB framgår det att om annan än den som enligt 2 § har att betala underhållsbidrag försummar sin underhållsskyldighet, kan rätten ålägga den försumlige att betala underhållsbidrag till barnet.

HD uttalade i domen att den förälder som har ett betydligt större ekonomiskt utrymme och inte bidrar till att barnen har samma levnadsstandard både hos den föräldern och den andra kan anses som försumlig. Som en följd av det avgörandet har hovrätten i mål T10701-13 prövat frågan om beräkning av underhållsbidrag. Underhållsbidrag blev fastställt och den bidragsskyldige föräldern ålagd att betala för den tid då barnen inte bor hos honom.

De grundläggande bestämmelserna om föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn finns i 7 kap. FB.

Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal. (7 kap. 2 § andra stycket FB). Underhållsbidraget kan fastställas till 0 kronor men det går inte att avtala bort själva underhållsskyldigheten. (7 kap. 1 och 2 §§ FB)

Om föräldrarna är överens kan underhållsbidrag fastställas från vilken tidpunkt som helst. Om föräldrarna inte är överens kan underhållsbidrag fastställas tidigast tre år retroaktivt från den dagen som den ena parten stämmer den andra i domstol. (7 kap. 8 § FB)

Hur underhållsbidrag kan beräknas kan du läsa mer om i avsnitt 3.1.

2.3.1 Begreppet skolgång i 7 kap. 1 § föräldrabalken

Till skolgång räknas studier i grundskolan eller gymnasieskolan och annan jämförlig grundutbildning. Det omfattar bland annat följande:

- grundskola
- gymnasieskola
- anpassad grundskola
- anpassad gymnasieskola
- specialskola
- kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå
- kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå
- kommunal vuxenutbildning som anpassad utbildning på grundläggande nivå
- kommunal vuxenutbildning som anpassad utbildning på gymnasial nivå
- utbildning på grundskolenivå vid folkhögskola
- utbildning på gymnasial nivå vid folkhögskola.

Studier räknas som skolgång även för den som redan har slutfört en gymnasieutbildning och fortsätter att studera på gymnasienivå (NJA 1990 s. 49 II). Det gäller till exempel om man fortsätter att studera på samma nivå inom den kommunala vuxenutbildningen eller vid folkhögskola.

Vissa studerande får aktivitetssättning av Försäkringskassan vid förlängd skolgång. Den förlängda skolgången kan gälla utbildning till och med gymnasienivå. Finns det ett beslut där den unge har beviljats aktivitetssättning vid förlängd skolgång kan man utgå från att den aktuella utbildningen motsvarar skolgång enligt 7 kap. 1 § andra stycket FB. Läs mer om aktivitetssättning vid förlängd skolgång i Försäkringskassans vägledning (2013:02) *Aktivitetssättning*.

I vissa fall är det inte fråga om en sådan utbildning som räknas upp i punktlistan ovan. Det finns inte heller ett beslut om att den unge har eller har haft rätt till aktivitetssättning vid förlängd skolgång för den aktuella utbildningen. Då behöver man ändå ta ställning till om det är fråga om sådan skolgång som avses i 7 kap. 1 § andra stycket FB. När man gör det kan en utgångspunkt vara om studierna ger rätt till studiehjälp enligt studiestödslagen. Vilka studier som kan ge rätt till studiehjälp framgår av 2 kap. studiestödslagen (1999:1395) samt 2 kap. studiestödsförordningen (2000:655) och avdelning A 1 och A 2 i bilagan till förordningen. Det kan dock finnas utbildningar som ger rätt till studiehjälp, men som ändå inte är att se som sådan skolgång som avses i bestämmelsen i FB. Ett exempel på det är studier på gymnasial nivå i USA som i vart fall inte formellt var uteslutna från studiehjälp, men som Högsta domstolen varken till innehåll eller funktion ansåg vara ett alternativ till en normal grundutbildning enligt svenska förhållanden (NJA 1986 s. 345). En förälder kan vidare vara underhållsskyldig trots att studierna inte ger rätt till studiehjälp om det av utredningen i övrigt framgår att det är fråga om en sådan skolgång som avses i 7 kap. 1 § andra stycket FB (NJA 1990 s. 49 I).

Skolgången ska pågå

Om en studerande som har fyllt 18 år avbryter eller gör ett uppehåll i sin skolgång är föräldrarna inte underhållsskyldiga efter avbrottet eller under uppehållet. Ferier och tid när den studerande på grund av sjukdom är förhindrad att delta i utbildningen anses vara tid när skolgång pågår. Underhållsskyldigheten upphör alltså inte under till exempel sommarlovet mellan två årskurser i gymnasieskolan (prop. 2000/01:134 s. 10 ff.).

Om studierna har avbrutits träder underhållsskyldigheten in igen om och när skolgången återupptas. Det gäller under förutsättning att barnet inte har fyllt 21 år innan dess. En avbruten skolgång anses återupptagen när den studerande faktiskt har påbörjat skolgången igen, eller skulle ha gjort det om inte omständigheter som hen inte kunnat råda över kommit emellan. Sådana omständigheter kan vara till exempel sjukdom. Tidpunkten för när man blir antagen till en utbildning spelar alltså inte någon roll. (Prop. 2000/01:134 s. 12 f. och NJA 1992 s. 256.)

3 Om föräldrarna är överens

Samarbetet kring ekonomi är ofta sämre än samarbetet kring andra frågor som rör barnet. Genom att föräldrarna i samband med separationen kan få hjälp med de ekonomiska frågorna som rör barnet, förväntas föräldrarnas möjligheter att samarbete öka. Konflikterna kommer då att minska och fler föräldrar kommer att kunna komma överens om ett underhållsbidrag utan att gå till domstol. (Prop. 2014/15:145 s. 51)

För att kunna enas om underhållsbidrag behöver föräldrarna veta hur man räknar ut underhållsbidrag och vad som händer sedan.

3.1 Beräkning av underhållsbidrag

Ett barn har rätt till underhåll efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga. När man beräknar underhållsbidraget ska man ta hänsyn till om barnet har några egna inkomster och tillgångar samt om hen får några sociala förmåner. Föräldrarna ska bidra till kostnaderna för barnet var och en efter sin förmåga. (7 kap. 1 § FB)

3.1.1 Kvotdelningsmetoden

Socialstyrelsen har arbetat fram riktlinjer för hur underhållsbidrag kan beräknas. De publicerades 1989 i Socialstyrelsens Allmänna råd 1989:6 Underhållsbidrag till barn. Det allmänna rådet uppdateras inte längre men det har fått stort genomslag i domstolspraxis. Det allmänna rådet är upphävt sedan 1999 (SOSFS 1999:15).

Det beräkningssätt för underhållsbidrag som beskrivs i de allmänna råden kallas kvotdelningsmetoden. Det innebär att man dels beräknar barnets behov, dels respektive förälders överskott. Det belopp som beräknats motsvara barnets behov fördelas mellan föräldrarna i förhållande till deras respektive överskott. (Bejstam, Wickström, Underhållsstöd och Underhållsbidrag, Juristförlaget 1996 s. 163)

$$\text{Barnets behov av underhåll} \times \frac{\text{den bidragsskyldiges överskott}}{\text{föräldrarnas samlade överskott}} = \text{underhållsbidrag}$$

3.2 Vad ingår i barns behov?

För att räkna fram barnets behov av underhåll behöver man ta hänsyn till det barnets unika behov. Vilka behov barnet kan ha varierar beroende på ålder, kön och situation. När man räknar fram barnets kostnader tar man hänsyn till levnadskostnader, eventuella barnomsorgskostnader och eventuella övriga kostnader. Därefter drar man av de inkomster barnet har. När man gjort den uträkningen har man räknat fram barnets behov av underhåll.

För att räkna fram vilka levnadskostnader barnet har finns det tre beprövade metoder. Man kan använda sig av

- Schabloner som är knutna till prisbasbeloppet,
- Konsumentverkets rapport *Koll på pengarna* eller
- barnets faktiska kostnader.

I de två första metoderna är det levnadskostnader för barnens basbehov som täcks. Inga extraordinära utgifter räknas med. Dessa olika metoder beskrivs mer ingående i avsnitten 3.2.1–3.2.3 nedan.

Inkomst från ett barns sommarjobb räknas normalt inte av från barnets behov av underhåll, men om barnet arbetar mer regelbundet eller har en annan regelbunden

inkomst, så som avkastning från kapitalinkomster, kan föräldrarna överväga att sänka barnets behov av underhåll vid beräkningen av underhållsbidraget. (7 kap. 1 § första stycket FB, prop. 1978/79:12 s. 104 och 154)

Barnets sociala förmåner ska också räknas av från barnets behov av underhåll eftersom de räknas som inkomst till barnet. Sociala förmåner som inte är behovsprövade ska räknas av från barnets behov av underhåll. För att veta vilka sociala förmåner som ska räknas som inkomst behöver man undersöka syftet med förmånen (prop. 1978/79:12 s.154). Till exempel ska ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen inte räknas av medan barnbidraget ska räknas av, men däremot inte flerbarnstillägget eller det särskilda bidraget inom bostadsbidrag (prop. 1978/79:12 s. 154).

Läs mer

I betänkandet "Ensamföräldrarna och deras barn", SOU 1983:51, problematiserar Ensamförälderkommittén flerbarnstillägget och om det ska räknas med vid beräkning av underhållsbidrag. Om man skulle räkna av flerbarnstillägget från barnets behov av underhåll så som man gör med barnbidraget "bör man hålla i minnet att barnets boende i flerbarnshushållet inte behöver innebära att den bidragsskyldige är flerbarnsförälder eller tvärtom". Flerbarnstillägget är hushållsinriktat och tänkt som ett extra stöd till familjer som har fler barn än ett. Enligt Ensamförälderkommittén så har föräldrar med många barn oftast inte förmåga att täcka sina barns behov av underhåll (SOU 1983:51 s. 345–346). Eventuellt skulle flerbarnstillägget av principiella skäl kunna räknas som en inkomst för den förälder som tar emot det. Om barnet har andra sociala förmåner som är behovsprövade ska en bedömning göras av om de påverkar kostnaderna kring barnets behov av underhåll (Saldeen, Barn och Föräldrar s. 106 och Agell, Underhåll till barn och make s. 22 f.).

Barnets boendekostnad brukar räknas in under boförälderns boendekostnader (prop. 1978/79:12 s. 104).

3.2.1 Schabloner som är knutna till barnets behov av underhåll

När man räknar ut barnets behov av underhåll kan man använda sig av schabloner som är knutna till prisbasbeloppen enligt socialförsäkringsbalken (SFB) (Bejstam, Wickström 1996:163, 7 kap. 3 § FB) Prisbasbeloppet fastställs normalt av regeringen varje år i december för kommande år.

Schablonerna som har räknats fram av Socialstyrelsen är uppdelade på tre olika åldersgrupper. Barn mellan noll och sex år anses ha ett behov som motsvarar 65 procent av prisbasbeloppet, barn mellan sju och tolv år 80 procent av prisbasbeloppet och barn som är 13 år och äldre 95 procent av prisbasbeloppet. Schablonbeloppet som räknas fram med prisbasbeloppet avser hela året. För att få fram barnets behov per månad delas summan med tolv.

Åldersgrupp	Procentsats	Beräknat schablonbelopp
0–6 år	65 %	(aktuellt prisbasbelopp x 0,65) / 12 = x kronor per månad
7–12 år	80 %	(aktuellt prisbasbelopp x 0,80) / 12 = x kronor per månad
13 år +	95 %	(aktuellt prisbasbelopp x 0,95) / 12 = x kronor per månad

Det som ingår i schablonbeloppet är:

- Livsmedel
- Förbrukningsvaror (t.ex. tvätt och diskmedel m.m.)
- Hygien (tvål, tandkräm, blöjor, mensskydd, m.m.)
- Kläder och skor
- Lek och fritid (leksaker, skidor, skivor, böcker m.m.)
- Husgeråd och inventarier
- Barnvagn, spjäsäng m.m.
- Tv, radio, reparationer m.m.
- Dagstidningar, telefon m.m.
- Hushållsel
- Försäkringar
- Fickpengar (bio, bad, tidningar, fika m.m.)

(Bejstam, Wickström 1996: 164).

I lek och fritid ingår inte kostnader för ridning, ishockey, balett eller utförsåkning. Inte heller ingår kostnader för musikinstrument, musikanläggning eller musiklektioner.

(Bejstam, Wickström 1996: 164)

Till barnets levnadskostnader läggs alla godtagbara särskilda utgifter som barnet har. Särskilda utgifter är faktiska kostnader för barnomsorgsavgift och kostnader som barnet har på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller andra onormalt stora utgifter. Kostnader för sjukdom kan till exempel vara specialkost. Till kostnader för funktionsnedsättning kan till exempel kostnader för hörapparat eller andra hjälpmedel räknas.

Exempel

Schablonbeloppet för en femåring är 65 procent av prisbasbeloppet. År 2023 är prisbasbeloppet fastställt till 52 500 kronor. Barnomsorgsavgiften är i det här fallet 950 kronor. Barnet har inga särskilda kostnader för sjukvård eller någon funktionsnedsättning. Barnbidraget är på 1 250 kronor i månaden.

Genom att räkna fram 65 procent av prisbasbeloppet delat med tolv, får man fram barnets levnadskostnader per månad = 2 844 kronor. Till den summan läggs barnomsorgsavgiften, 950 kronor. Barnbidraget, 1 250 kronor, dras av från ovanstående summa och då blir barnets behov 2 544 kronor per månad.

3.2.2 Konsumentverkets *Koll på pengarna*

Varje år tar Konsumentverket fram en rapport som heter *Koll på pengarna* där myndigheten presenterar en beräkning av vad som är rimliga kostnader för hushåll av olika storlek. I rapporten presenterar Konsumentverket i genomsnitt vad ett barn i ett åldersspann kostar. Posterna, som beräknas per åldersgrupp och kön, är:

- All mat lagas hemma; matkostnad för alla måltider
- All mat lagas hemma utom lunch på vardagar
- Personlig hygien inkl. tandvård (tvål, tandkräm, blöjor, hårklippning m.m. samt kostnad för ett årligt tandläkarbesök för vuxna)
- Kläder, skor (ett basbehov av vanliga kläder och skor som används till vardags, på fritiden och för något festligare tillfälle. Här ingår även tillbehör som väska, klocka och paraply)

- Fritid, lek (vanliga fritidsaktiviteter, leksaker, böcker, skidor, cykel, föreningsavgift m.m.)
- Mobiltelefon (kostnaden för telefon med kontantkort)
- Barn- och ungdomsförsäkring (kostnaden för sjuk- och olycksfallsförsäkring för barn och ungdomar. Försäkringen omfattar även sjukdom och olycksfall under fritiden).

Som en del av underhållsbidraget bör även barnets andel av hushållets gemensamma kostnader räknas med (prop. 2017/18:173, s. 14–15). Siffrorna som Konsumentverket tar fram är oberoende av ålder, och kostnaderna delas lika per person. Kostnaderna kategoriseras så här:

- Förbrukningsvaror (vård och skötsel av hemmet: tvätt- och rengöringsmedel, toalett- och hushållspapper m.m.)
- Hemutrustning (möbler, husgeråd, tv, dator, surfplatta m.m.)
- Medier (bredband, fast telefoni, streamingtjänster, dagstidning m.m.)
- Hemförsäkring, ett belopp som räknas fram utifrån hur många personer som ingår i hushållet och var familjen bor:
 - En mindre tätort (under 50 000 invånare)
 - En mellanstor stad (50 000–200 000 invånare)
 - En storstad (över 200 000 invånare).

Exempel

Enligt Konsumentverkets rapport *Koll på pengarna 2023* beräknas en femårings matkostnader till 1 170 kronor per månad. Den summan gäller om barnet äter lunch på förskolan på vardagar. Konsumentverket har beräknat en femårings individuella kostnader, exklusive matkostnader, till 1 960 kronor.

Barnet bor i ett hushåll med 4 personer på en mindre tätort. Barnets andel av hushållets gemensamma kostnader på 6 640 kronor är då 1 660 kronor ($6\,640/4 = 1\,660$).

En rimlig barnomsorgsavgift kan vara 950 kronor och barnbidraget är 1 250 kronor.

För att räkna ut barnets behov slår man ihop matkostnaderna, de individuella kostnaderna, barnets andel av hushållets gemensamma kostnader och barnomsorgsavgiften. Barnbidraget dras av från den summan. Barnets behov blir därför 4 490 kronor per månad.

Läs mer

Konsumentverket har gjort sina beräkningar på basbehov av varor och tjänster. De har inte räknat med kostnader för om man har behov av medicin eller hjälpmedel på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning. Det som inte heller ingår i Konsumentverkets beräkningar är till exempel kostnader för resor, hälso- och sjukvård, glasögon, presenter, semester, kalas. Konsumentverkets rapport *Koll på pengarna* kan man hitta på Konsumentverkets hemsida.

3.2.3 Faktiska kostnader

För att räkna fram barnets behov kan man självklart använda sig av de faktiska kostnaderna för barnet. Barnet kan till exempel ha extraordinära kostnader för livsmedel och utöva en fritidsaktivitet som Konsumentverket inte anser vara en vanlig fritidsaktivitet, men som föräldrarna anser är betydelsefull för barnets fortsatta välmående. Om barnet reser mycket mellan två föräldrar eller om det är andra kostnader som varken schablonerna eller Konsumentverket tar hänsyn till kan det vara viktigt att räkna fram de faktiska kostnaderna.

De vanligaste särskilda kostnaderna man tar hänsyn till är hälso- och sjukvårds-kostnader, specialkost eller till exempel hjälpmedel vid funktionsnedsättning.

3.2.4 Standardtillägg

Om föräldrarna har en god ekonomi bör även barnet få del av den standarden. När barnet bor hos en förälder som lever under goda förhållanden kommer den standarden automatiskt barnet tillgodo. Om den av föräldrarna som barnet inte bor ihop med har det gott ställt, eller har en förmögenhet av större värde, kan föräldrarna diskutera ett standardtillägg. Ett standardtillägg är ett belopp som går utöver beräkningen av barnets grundläggande behov (prop. 1978/79:12 s. 83, 105, 154, 400 och 422). Ett sådant tillägg behöver inte betalas kontant, utan den bidragsskyldiga föräldern kan exempelvis betala för barnets lägervistelser, utlandsresor, hobbyverksamhet eller liknande. Det finns ingen riktlinje för hur standardtillägg ska räknas ut men HD har prövat några fall som man skulle kunna ta ledning av, se NJA 1985 s. 781, NJA 1995 s. 297 och NJA 1996 s. 134.

3.3 Hur räknas föräldrarnas överskott ut?

För att kunna räkna ut ett skäligt underhåll med hänsyn till barnets behov behöver vi räkna ut föräldrarnas ekonomiska förmåga. Enkelt förklarat räknar man fram vad föräldrarna har i inkomst och drar av deras levnadskostnader och boendekostnader. Det belopp som återstår är det som kallas för överskott och som kan användas till underhållsbidrag för barnet.

När underhållsbidragets storlek bestäms får varje förälder behålla ett visst belopp för sin egen försörjning. Det beloppet innefattar alla vanliga levnadsomkostnader och beräknas utifrån ett normalbelopp. Bostadskostnaden räknas för sig.

Har föräldern kostnader för barn som hen bor ihop med och är underhållsskyldig för, får den föräldern räkna med ett visst belopp för att se till att dessa barns försörjning också är tryggad. I vissa fall får man också räkna av en viss summa för nuvarande make. (7 kap. 3 § FB). Ett exempel på när det kan vara rimligt att räkna av en viss summa för nuvarande make är från NJA 1983. s. 678 där maken var hemma med förskolebarn och därmed inte hade möjlighet att arbeta. Läs vidare i prop. 1978/79:12 s. 99 och 107.

3.3.1 Inkomster

Utgångspunkten för beräkning av föräldrarnas överskott är föräldrarnas faktiska månadsinkomst efter skatt, det vill säga inkomst av tjänst eller näringsverksamhet efter skatt. Om föräldern har eventuella löneförmåner, så som förmånsbil eller fri bostad så ska de räknas med i inkomsten (prop. 1978/79:12 s. 105).

För att räkna ut inkomsten för en förälder kan man ta hjälp av det senaste beslutet om slutlig skatt. Om en förälder är egenföretagare så kan det vara svårt för föräldern att veta sin egentliga inkomst. En möjlighet är att utgå från sina egna uppgifter och jämföra sin lön mot den öppna marknaden. Om den egna företagaren redovisar låg inkomst en längre period kan det vara rimligt att skälighetsbedöma den egna företagarens inkomst mot den öppna marknadens inkomster. Är den egna företagaren i ett uppbyggnadsskede av sitt företag kan det dock anses vara rimligt att hen har en lägre inkomst under en övergångsperiod (Hovrätten för Västra Sverige 85-05-15 DT 24).

Inkomst kan också vara en social förmån som man får i stället för lön, såsom till exempel föräldrapenning, sjukpenning eller arbetslöshetsersättning. Om man får en social förmån som är för en specifik behandling eller liknande är den inte i stället för lön och ska därför inte räknas med.

Om föräldern är beviljad omvårdnadsbidrag (tidigare vårdbidrag) ska det räknas som en inkomst eftersom bidraget är skattepliktigt och pensionsgrundande. Om föräldern däremot får merkostnadsersättning (tidigare handikappersättning) för sig eller barnet bör ersättningen inte räknas som inkomst. (8 kap. 16 § och 11 kap 31 § inkomstskattelagen [1999:1229])

Om man studerar och har studiemedel, kan studiemedlet och eventuell inkomst från sommarjobb, räknas ihop med andra inkomster studenten haft till studentens årsinkomst. Med studiemedel menas både lånedelen och bidragsdelen av studiemedlet (3 kap. 1 § studiestödslag 1999:1395).

Av förarbetena framgår att om en förälder studerar så krävs det att hen använder sig av de lånemöjligheter som finns, exempelvis inom studiestödssystemet. Det är inte meningen att barnet ska lida ekonomisk skada för att föräldern väljer att studera. Föräldern blir skuldsatt under studietiden men att studera ingår i en längre ekonomisk planering. Föräldern skulle kunna få underhållsförmågan nedsatt sedan när hen har börjar betala tillbaka studielånen och har en inkomst (prop. 1978/79:154-155, jfr t.ex. NJA 1960 s.648, 1970 s.362 eller 1978 s 392).

En förälder som studerar kan också ha inkomst i form av omställningsstudiestöd som beslutas av CSN. Omställningsstudiestödet består av omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån. Lånedelen är frivillig för den studerande att ta del av. Omställningsstudiebidrag är skattepliktigt bidrag och pensionsgrundande. Omställningsstudiestödet ska kompensera för inkomstbortfall. Inkomstbortfallet beräknas utifrån den årliga inkomst som Försäkringskassan har beräknat på begäran av CSN. Beräkningen av SGI och årlig inkomst för en studerande görs på samma sätt som beräkning av SGI enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken. Bestämmelserna om inkomsttak gäller dock inte. Du kan läsa mer om förutsättningarna för omställningsstudiestöd i vägledning (2004:5) *Sjukpenninggrundande inkomst*. Det finns också information på CSN:s hemsida.

Om föräldern har utgifter för att kunna arbeta, till exempel tjänsteresor eller dubbelt boende, ska dessa utgifter dras av från beräkningen av inkomst. Det ska vara utgifter som man får göra avdrag för i sin deklaration (prop., 1978/79:12 s. 105).

Om föräldrarna behöver hjälp med att räkna ut sin exakta inkomst kan du hänvisa föräldrarna till Skatteverket.

3.3.2 Skälighetsbedömning av förvärvsförmåga

Oftast så räknas överskottet som en bidragsskyldig förälder kan ha genom att se på de faktiska inkomst- och förmögenhetsförhållandena, men ibland kan det finnas skäl att göra en skälighetsbedömning av hans eller hennes inkomst (prop. 1978/79:12 s. 401, 402 och 423). Det kan vara fallet om föräldern utan godtagbar anledning låter bli att skaffa sig inkomster så att hen kan bidra till barnets försörjning. Ett exempel på när domstolen inte godtog en bidragsskyldig förälders faktiska inkomst visas i NJA 1985 s. 768. En bidragsskyldig far lämnade sin fasta anställning som busschaufför där han hade 85 000 kronor i årslön för att bosätta sig på Möja och försörja sig genom fiske. Beräknad årslön skulle bli 30 000 kronor. HD bedömde att barnet inte skulle behöva bära de ekonomiska konsekvenser som faderns beslut skapade och beslutade att faderns inkomst skulle skälighetsbedömas till 85 000 kronor.

Förvärvsförmågan kan alltså skälighetsbedömas utifrån vad som är rimlig lön för en person inom en viss yrkeskategori. Men förvärvsförmågan kan också skälighets-

bedömas om en förälder till exempel inte arbetar heltid och inte kan redovisa varför hen endast arbetar deltid. Förälderns inkomst beräknas då till en heltidslön.

Det finns rättsfall där studier inte ansett vara en godtagbar anledning till lägre inkomst om inte studierna kommer att leda till en höjning av förvärvsförmågan i framtiden, se NJA 1990 s. 201.

Även låg lön kan skälighetsbedömas upp till genomsnittslön om det inte finns godtagbar anledning, se NJA 1990 s. 205 och NJA 1991 s. 40.

Man kan också skälighetsbedöma förvärvsförmågan när en förälder låtit bli att göra vad som rimligen krävs för att skaffa ett arbete, se NJA 1992 s. 550.

Men det finns även rättsfall där domstolen tar hänsyn till den bidragsskyldiga förälderns synpunkter som visar varför en förvärvsförmåga inte uppgår till faktisk månadsinkomst. Exempelvis kan det finnas hälso- och medicinska skäl till varför förvärvsförmågan är nedsatt. Det bör då finnas ett underlag som visar på tidigare år eller månaders inkomst och att det nu eller för en viss period har skett en förändring. För att ändringen av inkomst ska accepteras behöver det finnas en godtagbar anledning till varför förvärvsförmågan är lägre än vad tidigare underlag anger.

3.3.3 Kapitalavkastning

Om man har en förmögenhet som ger kapitalavkastning ska den räknas som en inkomst. Lättast hittar föräldern uppgiften om kapitalavkastning på sin senaste deklaration. För att få avkastningen per månad ska man dela uppgiften med tolv.

3.3.4 Levnadskostnader

Föräldrarna får räkna av ett visst belopp, som kallas förbehållsbelopp, för egna levnadskostnader (7 kap. 3 § första stycket FB). Det innefattar alla vanliga levnadskostnader och bostadskostnad (7 kap. 3 § andra stycket FB).

Egna levnadskostnader

Levnadskostnaderna beräknas med ledning av ett normalbelopp. Per år räknat är normalbeloppet 120 procent av gällande prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken, SFB (7 kap. 3 § FB).

I beloppet för egna levnadskostnader ingår alla vanliga utgifter, till exempel mat, kläder, el, telefon, TV-licens, tidningar och försäkringsavgifter samt kostnader för resor till och från arbetet. (Prop. 1978/79:12 s. 99)

Vid beräkningen av underhållsbidrag kan föräldrarna få ett så kallat särskilt förbehåll utöver normalbeloppet om hen kan visa att utgifterna är onormalt stora eller att extra utgifter framstår som nödvändiga. I NJA 1993 s. 549 togs hänsyn till en skuld som den bidragsskyldiga föräldern fått vid avyttring av familjens gemensamma villafastighet. Särskilda förbehåll kan till exempel vara

- särskilda kostnader vid långvarig sjukdom som inte kompenseras genom Försäkringskassan eller annan försäkringsinrättning
- amorteringar och räntor i vissa fall, till exempel om man vid separationen får ökade bostadskostnader.

Huvudprincipen är dock att barnens försörjning går före betalning av alla andra skulder.

Bostadskostnad

Bostadskostnaden är vad föräldern faktiskt betalar för sin bostad, sedan hen dragit av eventuellt bostadsbidrag eller bostadstillägg. Om föräldern bor tillsammans med make eller är sammanboende med annan vuxen, får föräldern endast dra av hälften av den

gemensamma bostadskostnaden. Om den som föräldern bor tillsammans med inte har några egna inkomster kan föräldern förbehållas den delen av bostadskostnaden som den andra vuxna personen borde bidra med, förutsatt att det finns skäl för förbehåll för make eller sammanboende med gemensamt eller gemensamma barn. (Prop. 1978/79:12 s. 100). Om föräldrarna bor ihop med ett vuxet barn (över 18 år) som inte längre studerar på grund- eller gymnasienivå, så får föräldern endast räkna med hälften av bostadskostnaden. Det följer huvudregeln att föräldrar endast är underhållsskyldiga för sina barn till det att de är 18 år om de inte studerar på grund eller gymnasienivå (7 kap. 1 § andra stycket FB). Om det vuxna barnet inte har möjligheter till att försörja sig själv, får föräldern tillgodoräkna sig de kostnader hen skulle haft om hen var ensamstående, men inte de extra kostnaderna för att försörja en annan vuxen. I allmänhet innebär det att föräldern får tillgodoräkna sig mer än hälften av bostadskostnaden (Prop. 1978/79:12 s. 100).

Har man väldigt höga eller väldigt låga kostnader för bostaden så kan i stället en skälighetsbedömning göras av bostadskostnaderna (prop. 1978/79:12 s. 100, NJA 1990 s. 201 och NJA 1991 s. 40).

Det som räknas som bostadskostnad är till exempel hyra eller bostadsrättsavgift, ränta på lån, fastighetsskatt, bränslekostnader (uppvärmning) och tomträttsavgäld om tomten är arrenderad. Räntan på lånet är det belopp som kvarstår när skattereglerna beaktats. Amorteringar på lån för bostaden ska inte räknas som en bostadskostnad. (Prop. 1978/79:12 s. 100)

Vissa kostnader som kan anses vara knutna till bostaden, till exempel hushållsel, ska inte läggas till bostadskostnaden då dessa utgifter är medräknade i övriga levnads-kostnader.

Bostadskostnaden ska vara skäligen för att få räknas med i föräldrarnas överskott. Det är för att den bidragsskyldiga föräldern inte ska bli vare sig över- eller underkompenserad (prop. 1978/79:12 s. 100). Försäkringskassan tar varje år fram föreskrifter om genomsnittlig och högsta godtagbara bostadskostnad (ex. FKFS 2015:07). De beskriver vad det kostar att bo i olika delar av Sverige. Om den faktiska bostadskostnaden överstiger normen så kan man sätta ner bostadskostnaden till högsta godtagbara bostadskostnad. Understiger den faktiska bostadskostnaden genomsnittlig kostnad kan man få räkna med den genomsnittliga siffran i stället för den faktiska bostadskostnaden (prop. 1978/79:12 s. 100).

3.4 Avdrag för barn som den bidragsskyldiga föräldern bor tillsammans med

För att de barn som bor tillsammans med den bidragsskyldiga föräldern och som hen är underhållsskyldig för, inte ska hamna i en sämre sits än de barn som föräldern ska betala underhållsbidrag för, får hen behålla ett belopp som motsvarar minst 40 procent av prisbasbeloppet för varje barn som föräldern bor tillsammans med. Det framgår av 7 kap. 3 § fjärde stycket FB.

När man räknar ut hur mycket den bidragsskyldiga föräldern minst ska ha kvar av sitt överskott för att täcka de barns behov som den bidragsskyldiga föräldern bor med, behöver den bidragsskyldiga föräldern räkna ut överskottet för dessa barns andra förälder, om den bidragsskyldiga föräldern bor med honom eller henne.

Huvudregeln är att en bidragsskyldig är skyldig att betala underhåll för sina barn som hen inte bor varaktigt tillsammans med (7 kap. 1–2 §§ FB). Som framgår av 7 kap. 5 § FB har dock även en bidragsskyldig förälder underhållsskyldighet mot annans barn om bidragsskyldig förälder

- bor varaktigt med barnet och med föräldern som har vårdnaden om barnet och

- är gift med föräldern eller har ett eget barn tillsammans med föräldern.

Även barn som bor växelvis hos den bidragsskyldige föräldern ska anses som hemmavarande barn, som om de bodde där på heltid. Det beror på att även barn som bor växelvis anses bo varaktigt hos båda föräldrarna. (prop. 1995/96:208 s. 86)

För att räkna ut underhållsbidrag om det finns hemmavarande barn hos den bidragsskyldiga föräldern gör man så här:

Exempel

Lisa och Sture är separerade och har en son, Kalle, sju år. Han bor med sin mamma Lisa. Kalles pappa Sture är bidragsskyldig och föräldrarna ska nu komma överens om ett skäligt underhållsbidrag för Kalle.

Sedan Lisa och Sture separerade har Sture träffat en annan kvinna, Anna, som han har två barn med: Hjalmar och Christian. Sture bor i dag med Anna, Hjalmar och Christian. Med familjen bor också Annas två barn: Ia, 12 år och Liam, 14 år, sedan ett tidigare förhållande. Eftersom Anna och Sture har gemensamma barn ska även Ia och Liam räknas som hemmavarande barn.

När Lisa och Sture ska räkna ut Kalles underhållsbidrag behöver de ta reda på Kalles kostnader och inkomster (barns behov), Lisas utgifter och inkomster och Stures utgifter och inkomster. Sture behöver också räkna ut vilket belopp han ska ha kvar för Hjalmar, Christian, Ia och Liam. För att räkna ut det behöver han räkna fram vad Annas överskott är.

40 procent av 2021 års prisbasbelopp för fyra barn blir $1\,587 \times 4 = 6\,348$ kronor.

Hjalmar och Christian går på förskola och barnomsorgsavgiften är 1 700 kronor per barn = $1\,700 \times 2 = 3\,400$ kronor.

Alla barnen får barnbidrag med totalt 5 000 kronor per månad.

Ia och Liam får underhållsbidrag från sin pappa med totalt 2 000 kronor per månad.

Annas överskott är 150 kronor.

Sture kan bara betala underhållsbidrag till Kalle om hans överskott är högre än $6\,348 + 3\,400 - 5\,000 - 2\,000 - 150 = 2\,598$ kronor per månad.

Kalles behov (a) = 2 470 kronor per månad.

Lisas överskott (b) = 7 450 kronor per månad.

Stures överskott (c) = 22 500 kronor per månad.

Föräldrarnas gemensamma överskott blir 29 950 kronor (b + c).

Underhållsbidraget räknas så här: $a \times (c / (b + c))$. Kalles underhållsbidrag räknas därför så här $2\,470 \times (22\,500 / 29\,950) = 1\,856$ kronor.

Underhållsbidraget till Kalle kan fastställas till 1 856 kronor per månad.

Exempel

Maria och Sten har separerat. Tillsammans har de Erika, fem år, som bor med mamma Maria och hennes nya sambo. Sten bor med sin nya partner Stefan och deras gemensamma son Kim.

Sten och Maria ska komma överens om ett underhållsbidrag till Erika.

40 procent av 2021 års prisbasbelopp för ett barn blir 1 587 kronor per månad.

Kim går på förskola och barnomsorgsavgiften är 1 700 kronor per månad.

Kim får också barnbidrag med 1 250 kronor per månad.

Stefans överskott räknas ut till totalt 150 kronor.

Sten kan bara betala underhållsbidrag till Erika om hans överskott är högre än $1\,587 + 1\,700 - 1\,250 - 150 = 1\,887$ kronor.

Erikas behov är 2 750 kronor.

Marias överskott är 7 950 kronor.

Stens överskott är 2 250 kronor.

Föräldrarnas gemensamma överskott är 10 200 kronor ($7\,950 + 2\,250$)

Erikas underhållsbidrag beräknas till 607 kronor ($2\,750 \times (2\,250 / 10\,200)$).

Men Sten har inte råd att betala så mycket i underhållsbidrag till Erika eftersom han också måste försörja Kim. Sten kan betala totalt $2\,250 - 1\,887 = 363$ kronor i månaden i underhållsbidrag för Erika.

Om underhållsbidraget för ett barn skulle inkräkta på den bidragsskyldiga förälderns försörjningsförmåga för hemmavarande barn, så ska underhållsbidraget fastställas till det som blir kvar efter att hans eller hennes andel för hemmavarande barn har dragits av på överskottet.

3.5 Underhållsbidrag till syskon

När en bidragsskyldig förälder har flera barn som hen ska betala underhållsbidrag för, ska samtliga barns underhållsbidrag täckas av den förälderns överskott. Om föräldern inte har så stort överskott behöver du göra en proportionell fördelning. En proportionell fördelning är:

$$\frac{\text{Varje barns underhåll}}{\text{Samtliga barns underhåll}} \times \text{bidragsskyldigs överskott} = \text{underhållsbidrag}$$

Exempel

Underhållsbidrag ska räknas ut för barnen Penny och Kurt. Deras pappa Jonas är bidragsskyldig. Penny och Kurt bor med mamma Lena.

Pennys behov¹ är uträknat till: 2 375 kronor.

Kurts behov är uträknat till: 2 160 kronor.

Jonas överskott² är uträknat till: 1 450 kronor.

Lenas överskott är uträknat till: 1 050 kronor.

Föräldrarnas gemensamma överskott är uträknat till: 2 500 kronor (1 450 + 1 050).

Underhållsbidrag till Penny $2\,375 \times (1\,450 / 2\,500) = 1\,378$ kronor.

Underhållsbidrag till Kurt $2\,160 \times (1\,450 / 2\,500) = 1\,253$ kronor.

Jonas ska betala för båda barnen totalt: $1\,378 + 1\,253 = 2\,631$ kronor.

Jonas kan inte betala det framräknade underhållsbidraget, eftersom hans överskott inte täcker underhållsbidrag till båda. En proportionell fördelning av Jonas överskott behöver göras.

$$\frac{\text{Varje barns underhåll}}{\text{samtliga barns underhåll}} \times \text{bidragsskyldigs överskott} = \text{underhållsbidrag}$$

Penny $(1\,378 / 2\,631) \times 1\,450 = 759$.

Pennys underhållsbidrag blir fastställt till **759** kronor.

Kurt $(1\,253 / 2\,631) \times 1\,450 = 691$.

Kurts underhållsbidrag blir fastställt till **691** kronor.

Hemmavarande barn och proportionell fördelning

Om den bidragsskyldiga föräldern ska betala underhållsbidrag till syskon och dessutom har andra barn som bor med honom eller henne, så kallade hemmavarande barn, behöver hans eller hennes överskott reduceras med det belopp som räknas fram som den andel hen ska bidra med till det hemmavarande barnet. När andelen är framräknad och avdragen från överskottet görs en proportionell fördelning.

¹ För att läsa om hur du räknar ut barns behov gå till avsnitt 3.2.

² För att läsa om hur du räknar ut föräldrarnas överskott gå till avsnitt 3.3.

Exempel

Underhållsbidrag ska räknas ut för Petra och Kian. Deras pappa Jakob är bidragsskyldig. Petra och Kian bor med deras mamma Linnea. Jakob har ett barn till, Kristina, som han bor med. Kristinas mamma Birgitta bor också med Jakob.

Petras behov³ är uträknat till: 1 375 kronor.

Kians behov är uträknat till: 1 160 kronor.

Jakobs överskott⁴ är uträknat till: 1 450 kronor.

Linneas överskott är uträknat till: 1 050 kronor.

Föräldrarnas gemensamma överskott är uträknat till: 2 500 kronor
(1 450 + 1 050).

Underhållsbidrag till Petra $1\,375 \times (1\,450 / 2\,500) = 798$ kronor.

Underhållsbidrag till Kian $1\,160 \times (1\,450 / 2\,500) = 673$ kronor.

Jakob ska betala underhållsbidrag för båda barnen $798 + 673 = 1\,471$ kronor.

Det Jakob ska bidra med till Kristinas försörjning (Jakobs andel⁵) har räknats fram till 300 kronor.

Om Jakob ska kunna bidra till sitt hemmavarande barns, Kristinas, försörjning måste hans överskott sänkas med 300 kronor.

Jakobs överskott blir då $1\,450 - 300 = 1\,150$ kronor

För att räkna ut hur Jakobs överskott ska fördelas för underhållsbidrag till Petra och Kian gör vi en proportionell fördelning.

$$\frac{\text{Varje barns underhåll}}{\text{samtliga barns underhåll}} \times \text{bidragsskyldigs överskott} = \text{underhållsbidrag}$$

Petra $(798 / 1\,471) \times 1\,150 = 624$.

Petras underhållsbidrag blir fastställt till **624** kronor.

Kian $(673 / 1\,471) \times 1\,150 = 526$.

Kians underhållsbidrag blir fastställt till **526** kronor.

Underhållsbidrag till syskon som bor hos olika föräldrar

Om helsyskon bor hos varsin förälder räknas underhållsbidraget ut per barn, som vanligt. Skillnaden är att för ena syskonet är den ena föräldern bidragsskyldig men för det andra syskonet är samma förälder den förälder som hen bor med. Man räknar inte helsyskonet som ett hemmavarande barn för den bidragsskyldige föräldern.

³ För att läsa om hur du räknar ut barns behov gå till avsnitt 3.2.

⁴ För att läsa om hur du räknar ut föräldrarnas överskott gå till avsnitt 3.3.

⁵ För att läsa om hur du räknar ut bidragsskyldigs andel för hemmavarande barn gå till avsnitt 3.4.

Exempel

Hanna och Patrik har separerat. Hans har valt att bo med mamma och Petter har valt att bo med pappa.

Hans behov⁶ är framräknat till 2 485 kronor.

Petters behov är framräknat till 2 558 kronor.

Hannas överskott⁷ är 2 500 kronor.

Patriks överskott är 2 000 kronor.

Föräldrarnas gemensamma överskott är 4 500 kronor (2 500 + 2 000).

Patrik ska betala underhållsbidrag för Hans med:
 $2\,485 \times (2\,000 / 4\,500) = 1\,104$ kronor.

Patrik ska kunna betala underhållsbidrag för Petter:
 $2\,558 \times (2\,000 / 4\,500) = 1\,137$ kronor.

Patriks överskott är 2 000 kronor. Han har inte tillräckligt med överskott för att kunna betala underhållsbidrag för båda barnen. En proportionell fördelning behöver därför göras.

$$\frac{\text{Varje barns underhåll}}{\text{samtliga barns underhåll}} \times \text{bidragsskyldigs överskott} = \text{underhållsbidrag}$$

$1\,104 / (1\,104 + 1\,137) \times 2\,000 = 985$ kronor. Hans underhållsbidrag blir därför fastställt till **985** kronor i månaden.

Hanna ska betala underhållsbidrag för Petter med:
 $2\,558 \times (2\,500 / 4\,500) = 1\,421$ kronor.

Hanna ska kunna betala underhållsbidrag för Hans:
 $2\,485 \times (2\,500 / 4\,500) = 1\,381$ kronor.

Hannas överskott är 2 500 kronor. Hon har inte tillräckligt mycket i överskott för att kunna betala underhållsbidrag för båda barnen. En proportionell fördelning av Hannas överskott behöver därför göras.

$$\frac{\text{Varje barns underhåll}}{\text{samtliga barns underhåll}} \times \text{bidragsskyldigs överskott} = \text{underhållsbidrag}$$

$1\,421 / (1\,421 + 1\,381) \times 2\,500 = 1\,268$ kronor.

Petters underhållsbidrag blir därför fastställt till **1 268** kronor i månaden.

⁶ För att läsa om hur du räknar ut barns behov gå till avsnitt 3.2.

⁷ För att läsa om hur du räknar ut föräldrarnas överskott gå till avsnitt 3.3.

Underhållsbidrag till syskon med olika boföräldrar

Underhållsbidrag till syskon som har olika boföräldrar kan också variera, även om syskonens behov kan anses vara desamma. Att underhållsbidragen då blir olika stora beror på att boföräldrarna inte har samma överskott.

Exempel

Gina har två barn, Gustavo och Guillermo. Gustavo bor med sin pappa Rodrigo och Guillermo med sin pappa Marcel. Gina ska betala underhållsbidrag för båda barnen.

Både Gustavos och Guillerme's behov⁸ är beräknade till 1 630 kronor.

Ginas överskott⁹ är beräknat till 1 545 kronor.

Rodrigos (Gustavos pappa) överskott är beräknat till 500 kronor.

Gina och Rodrigos gemensamma överskott är beräknat till 2 045 kronor (1 545 + 500).

Marcel's (Guillerme's pappa) överskott är beräknat till 1 500 kronor.

Gina och Marcel's gemensamma överskott är beräknat till 3 045 kronor (1 545 + 1 500).

Underhållsbidrag till Gustavo $1\,630 \times (1\,545 / 2\,045) = 1\,231$ kronor.

Underhållsbidrag till Guillermo $1\,630 \times (1\,545 / 3\,045) = 827$ kronor.

Gina ska betala underhållsbidrag till båda barnen: $1\,231 + 827 = 2\,058$ kronor.

Eftersom Ginas överskott är beräknat till 1 545 kronor kan inte Gina betala framräknade underhållsbidrag. En proportionell fördelning behöver därför göras.

$$\frac{\text{Varje barns underhåll}}{\text{samtliga barns underhåll}} \times \text{bidragsskyldigs överskott} = \text{underhållsbidrag}$$

Gustavo: $(1\,231 / 2\,058) \times 1\,545 = 924$.

Gustavos underhållsbidrag blir fastställt till **924** kronor.

Guillermo: $(827 / 2\,058) \times 1\,545 = 621$.

Guillerme's underhållsbidrag blir fastställt till **621** kronor.

3.6 Avtal och förbindelser

Avtal

När föräldrarna har räknat ut underhållsbidraget bör Försäkringskassan rekommendera att man skriva ner sin överenskommelse i form av ett avtal.

Ett avtal om underhållsbidrag behöver inte vara utformat på något särskilt sätt eftersom det råder avtalsfrihet. Det är bestämmelserna i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (avtalslagen) som styr. Någon föreskrift

⁸ För att läsa om hur du räknar ut barns behov gå till avsnitt 3.2.

⁹ För att läsa om hur du räknar ut föräldrars överskott gå till avsnitt 3.3.

om särskild utformning av avtal om underhållsbidrag finns inte i FB annat än vid underhållsbidrag för framtiden med ett engångsbelopp eller när underhållsbidrag ska betalas för längre perioder än tre månader i taget. I dessa fall måste avtalet vara skriftligt och bevitnat av två personer för att det ska vara giltigt. Är barnet under 18 år ska avtalet dessutom godkännas av socialnämnden. (7 kap. 7 § FB)

Ett ingånget avtal är bindande för bägge parter. Parter i dessa fall är den bidragsskyldiga föräldern och barnet. Vårdnadshavaren företräder omyndiga barn. Myndiga barn företräder sig själva. Om föräldrarna har gemensam vårdnad företräds barnet av den förälder som barnet bor hos (NJA 1985 s. 387).

Förbindelse

Underhållsbidraget kan också vara fastställt genom att enbart den bidragsskyldiga föräldern undertecknar en förbindelse om underhållsbidrag. En sådan förbindelse kräver inte att barnet eller den som företräder barnet skriver under, utan är verkställbar ändå (3 kap. 19 § första stycket UB). Skillnaden mellan en förbindelse och ett avtal är att i ett avtal har parterna enats om ett belopp och en tidpunkt och båda har undertecknat. I en förbindelse förbinder sig den bidragsskyldiga att åtminstone betala ett visst belopp från en viss tid.

Verkställbarhet av avtal och förbindelser

För att ett avtal eller en förbindelse ska kunna verkställas av Kronofogden måste det vara skriftligt och bevitnat av två personer (3 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken, UB).

Om någon av parterna bor utomlands när avtalet skrivs kan annan lag än svensk lag vara tillämplig. Läs mer om det i vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella situationer – Försäkringskassan som centralmyndighet*.

3.6.1 Förfallotidpunkt för avtal om underhållsbidrag

Ett avtal om underhållsbidrag gäller från och med det datum som avtalet anger. Retroaktiva belopp förfaller till betalning den dag då den förälder som sist undertecknade avtalet gjorde detta. Detta eftersom det inte är ett giltigt avtal förrän båda föräldrarna har signerat det.

Om det inte finns något datum som talar om från och med när underhållsbidraget ska betalas, gäller avtalet från och med den tidpunkt då den bidragsskyldiga föräldern undertecknade det. Om avtalet innebär att ett tidigare fastställt underhållsbidrag sänks, gäller avtalet från och med det datum som barnet eller dess vårdnadshavare undertecknat avtalet. Om avtalet inte anger något slutdatum gäller avtalet till barnets 18-årsdag (jfr. med 3 kap. 19 § UB).

Om avtalet fastställer underhållsbidrag för barn över 18 år ska den bidragsskyldiga föräldern betala underhållsbidrag till det myndiga barnet så länge barnet går i grundskolan eller gymnasiet dock längst till och med dagen innan barnet fyller 21 år (7 kap. 1 § FB). För att undvika missförstånd vid verkställigheten om hur länge underhållsskyldigheten gäller bör avtalet alltid ha ett slutdatum. Verkställighet av underhållsbidrag kan du läsa mer om i avsnitt 5.3. Om det datum då gymnasiestudierna ska avslutas är känt kan det datumet anges. I annat fall bör den 30 juni det år då gymnasiestudierna beräknas upphöra anges, dock längst till och med dagen innan barnet fyller 21 år.

3.7 Metodstöd – om framräknat underhållsbidrag blir lägre än underhållsstödet

När det framräknade underhållsbidraget blir lägre än underhållsstödet kan du informera om att underhållsbidraget är uträknat utifrån barnets behov och båda föräldrarnas ekonomiska situation. Underhållsbidraget är därmed rimligt utifrån barnets behov och föräldrarnas inkomster. Anledningen till att underhållsbidraget blir framräknat till ett belopp som är lägre än underhållsstödet kan vara att boföräldern har ett stort överskott. Det kan också vara att barnet inte har så stora behov eller att den bidragsskyldiga föräldern inte har så stor betalningsförmåga.

Det finns även skillnader som beror på hur underhållsstödsbeloppet räknats fram. I underhållsstödsbeloppet är inte bostadskostnaden medräknad. Däremot har ett schablonbelopp på 300 kronor inkluderats för att bekosta en mindre semester, något som föräldrarna kanske inte inkluderat i underhållsbidraget. I underhållsstödet ingår även en viss kostnad för el och från och med att barnet fyller 7 år tillkommer fickpeng och lokala resor, något som stiger när barnet blir äldre (prop. 2017/18:173 s. 14–17). Det här är utgifter som föräldrarna kanske inte lagt till när de räknat fram barnets underhållsbidrag med stöd av Konsumentverkets siffror.

Eftersom varje barn i Sverige är garanterat minst det belopp som staten betalar ut i underhållsstöd kan föräldrarna ansöka om underhållsstöd. Men om boföräldern ansöker om underhållsstöd så kommer den bidragsskyldiga förälderns betalningsförmåga att räknas ut enligt reglerna i SFB. Då är det troligt att beloppet som den bidragsskyldiga föräldern ska betala till Försäkringskassan är ett annat än det framräknade underhållsbidraget.

Om boföräldern väljer att ansöka om underhållsstöd, kan Försäkringskassan informera boföräldern om att ifall den bidragsskyldiga föräldern betalar betalningsbeloppet i tid och med rätt belopp varje månad i minst tolv månader till Försäkringskassan, så kan Försäkringskassan besluta att inte längre betala ut något underhållsstöd till boföräldern. Föräldrarna behöver då komma överens om ett skäligt underhållsbidrag till barnet i stället.

Om den bidragsskyldiga föräldern kan betala, men inte så mycket, kan Försäkringskassan föreslå att boföräldern i stället ansöker om utfyllnadsbidrag. Försäkringskassan ska då informera om att Försäkringskassan räknar fram ett fiktivt betalningsbelopp enligt reglerna i SFB. Det betyder att det fiktiva betalningsbeloppet kan skilja sig från det underhållsbidrag föräldrarna har räknat fram. Du kan läsa mer om utfyllnadsbidrag i vägledning (2001:9) *Underhållsstöd*.

Genom att den bidragsskyldiga föräldern betalar en del av underhållet till barnet tydliggörs det att det är föräldrarna som har det primära ansvaret för barnet försörjning (prop. 2014/15:145 s. 21).

Om den bidragsskyldiga föräldern inte kan betala kan man informera om fullt underhållsstöd och betalningsskyldighet enligt SFB.

4 Om föräldrarna inte är överens

Om föräldrarna inte kan komma överens om frågor som rör barnet kan Försäkringskassan rekommendera föräldrarna att kontakta kommunen för att få till stånd samarbetssamtal. Läs mer om samarbetssamtal i avsnitt 2.2.

Om föräldrarna trots samarbetssamtal inte kan komma överens om frågor som rör barnet och vilket underhållsbidrag barnet ska få, kan barnet stämma den förälder som inte bidrar till barnets underhåll i domstol.

Föräldrarna kan vända sig till ett juridiskt ombud för stöd och hjälp i processen med att fastställa underhållsbidrag i domstol. För att hitta ett juridiskt ombud som har kunskaper inom familjerätt kan föräldrarna vända sig till Advokatsamfundet.

4.1 Dom

Om föräldrarna inte kan komma överens om underhållsbidraget och därför inte kan upprätta ett avtal, kan barnet som vill ha underhåll stämma den bidragsskyldiga föräldern inför domstol. Tvisten om underhållsbidrag avgörs då av allmän domstol (tingsrätt, hovrätt eller som sista instans Högsta domstolen [HD]). Både i hovrätten och i HD krävs prövningstillstånd. Prövningstillstånd är ett särskilt tillstånd som måste lämnas av rätten innan HD kan ta upp ett mål till prövning.

I domstolsprocessen kallas den som lämnar in en stämningsansökan till domstolen för kärke och den andra parten för svarande.

Ett beslut i domstol kan mynna ut i

- en dom
- en förlikning som stadfästs i en dom
- en tredsdom.

En förlikning som stadfästs i domstol innebär att parterna har kommit överens och att överenskommelsen beslutats av domstolen (17 kap. 6 § rättegångsbalken [RB]).

Om den svarande inte medverkar i domstolsprocessen och domen fattas utan att hen har hörts, kallas domen för en tredsdom (44 kap. 2 § RB). En tredsdom har samma rättskraft som en dom.

4.1.1 Behörig domstol

Det är den tingsrätt där svaranden bor som ska pröva frågan om underhållsbidrag (7 kap. 12 § FB). Det gäller när bägge parter bor i Sverige. Om någon av parterna bor i utlandet kan man läsa om behörig domstol i vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella situationer – Försäkringskassan som centralmyndighet*.

4.1.2 Kostnader i mål om underhållsbidrag

Frågan om rättegångskostnader behandlas i 18 kap. RB och 7 kap. 19 § FB. Huvudprincipen enligt RB är att den som förlorar ett mål i en domstol ska ersätta motpartens rättegångskostnader. Att förlora ett mål i domstol innebär att beslutet i domen inte motsvarar partens yrkande. Om den förälder som bor tillsammans med barnet till exempel har yrkat på ett underhållsbidrag om 3 400 kronor per månad och domstolen går på den bidragsskyldiga förälderns medgivande på till exempel 2 400 kronor, kan föräldern som bor tillsammans med barnet få betala både sina egna och den andra förälderns rättegångskostnader. Speciellt för mål om underhållsbidrag till barn gäller dock att domstolen kan bestämma att vardera parten ska bära sina egna kostnader om det finns särskilda skäl (7 kap. 19 § FB).

Om man kommit överens i en förlikning som stadfästs i domstol innebär det att parterna delar på rättegångskostnaderna om de inte kommer överens om något annat (jfr 18 kap. 5 § 3 st. RB).

Om man tar upp ett ärende om underhållsbidrag i domstol är det alltså sannolikt förenat med kostnader.

Rättshjälp

Enligt 11 § 2 rättshjälpslagen (1996:1619), RhjL, får rättshjälp beviljas endast när det finns särskilda skäl i en angelägenhet som rör underhåll till barn. Det är rättshjälpsmyndigheten som prövar om rättshjälp kan beviljas. I NJA 2003 s. 226 finns viss ledning i fråga om bedömningen av rätten till rättshjälp i mål som rör underhållsbidrag till barn. För att rättshjälp ska kunna medges krävs att barnet har ett behov av underhållsbidrag som överstiger underhållsstödet. Det krävs även att förhållandena är mer komplicerade än normalt, t.ex. barnet har speciella behov eller att föräldrarnas ekonomiska förhållanden är svårutredda och svårbedömda. Man bör också vara försiktig med att bevilja rättshjälp när underhållsbidraget inte är avsett att täcka ett barns grundbehov, med hänsyn till rättshjälpslagens karaktär av social skyddslagstiftning. Att ärendet krävt en biträdesinsats utöver två timmars rådgivning kan tyda på att ärendet är mer komplicerat än normalt, men bör i mål om underhållsbidrag till barn inte få avgörande betydelse. (Se även RN 39/2004, 86/2004 och 97/2004)

4.1.3 Domstolsprocessen

Mål om underhåll anses i huvudsak vara dispositiva. Med det menas att parterna själva i stor utsträckning bestämmer ramarna för rättegången. Är föräldrarna överens om ett visst underhållsbidrag och de yrkar att domstolen ska fastställa deras överenskommelse i en dom gör domstolen inte någon prövning i sak, utan fastställer det som föräldrarna avtalat. Det kan till exempel vara när frågan om underhåll tas upp i samband med en gemensam ansökan om äktenskapsskillnad. Vid en tvist gör domstolen en materiell prövning och fastställer underhållsbidraget utifrån det faktaunderlag som föräldrarna fört in i processen och den bevisning de presenterat. Om en förälder bekräftar en uppgift som den andra föräldern lämnat utgår domstolen vid sin bedömning från att den är riktig. Domstolen kan inte heller fastställa ett högre underhållsbidrag än vad som yrkats, eller ett lägre underhållsbidrag än vad den bidragsskyldiga föräldern har medgett (17 kap. 2–3 §§ RB, Bejstam, Wickström 1996:190).

Det är viktigt att käranden yrkar på att svaranden ska betala underhållet och inte bara på att den bidragsskyldiga förälderns underhållsskyldighet ska fastställas. Har barnet/boföräldern yrkat på att bidragsskyldig ska betala underhållet har hen yrkat på en fullgörelsetalan. Om käranden inte gör det så är det endast en fastställsetalan, vilket betyder att det inte är möjligt att kräva att en bidragsskyldig förälder ska betala något. Det är inte heller möjligt för Kronofogden att verkställa en fastställsetalan. En fastställsetalan är endast att fastställa ett visst rättsförhållande, till exempel att svaranden är underhållsskyldig. (13 kap. 1–2 §§ RB)

4.1.4 Överklagande

Om någon av parterna i domstolsprocessen inte är nöjd med tingsrättens avgörande kan parten överklaga till hovrätten. Tingsrätten måste ha fått en begäran om ändring inom tre veckor från den dag då domen eller beslutet meddelades (50 kap. 1 § och 52 kap. 1 § RB). Det krävs dock ett prövningstillstånd för att hovrätten ska pröva tingsrättens avgörande i sak. Det är hovrätten som beslutar om prövningstillstånd (49 kap. 12 § RB).

En tredskodom kan inte överklagas. Den svarande kan däremot kräva återvinning av målet inom en månad från den dag domen meddelades. Om man inte skriftligt ansöker om återvinning inom en månad står domen fast. Återvinning av målet innebär att man

tar upp sakfrågan igen där man slutade när frågan om att tredskodom kom upp. (44 kap. 9–10 §§ RB)

Hovrättens avgörande i mål om underhållsbidrag får i princip inte överklagas. Hovrätten får dock tillåta att domen eller beslutet överklagas om det finns särskilda skäl. Sådant särskilt skäl är om det är av vikt för rättstillämpningen att frågan prövas (20 kap. 12 § första stycket FB). Beslutet om att hovrättens avgörande får överklagas meddelas av hovrätten i samband med att målet avgörs. För att HD ska pröva hovrättens dom krävs dock prövningstillstånd. Det är HD som beslutar om prövningstillstånd (54 kap. 1 §, 3 § och 9–12 §§ RB). Regeln i 20 kap. 12 § första stycket FB gäller endast om målet bara handlar om underhållsbidrag till barn. Har exempelvis hovrätten samtidigt avgjort en vårdnadsfråga och den överklagas, kan domen överklagas även i underhållsbidragdelen. (20 kap. 12 § andra stycket FB)

Information om det svenska domstolsväsendet finns på www.dom.se.

4.1.5 Laga kraft

En dom eller ett beslut från en domstol som parterna inte överklagar vinner laga kraft. Det innebär att den kan verkställas. Tingsrättens avgörande vinner laga kraft efter tre veckor (50 kap. 1 § och 52 kap. 1 § RB). Till exempel kan tingsrätten fastställa ett underhållsbidrag i en dom. Domen blir daterad onsdagen den 3 augusti 2015. Domen överklagas inte. Den vinner därför laga kraft torsdagen den 25 augusti 2015.

Ett hovrättsavgörande som inte får överklagas vinner omedelbart laga kraft. Om hovrätten däremot har medgett att domen eller beslutet får överklagas ska begäran om ändring av hovrättens avgörande ha kommit in till hovrätten inom fyra veckor från den dag då avgörandet meddelades (55 kap. 1 § och 56 kap. 1 § RB). Om HD inte ger prövningstillstånd, vinner hovrättens dom eller beslut laga kraft den dag då HD beslutar att inte meddela prövningstillstånd. Avgöranden från HD vinner laga kraft omedelbart.

4.1.6 Förfallotidpunkt för avgöranden från domstol

Eftersom ett avgörande från en domstol kan verkställas först då det vinner laga kraft kan ett underhållsbidrag som har fastställts av en domstol inte förfalla till betalning förrän den dag domen har vunnit laga kraft. Det gäller även underhållsbidrag för förfluten tid. Hela det retroaktiva beloppet förfaller inte till betalning förrän domen eller beslutet har vunnit laga kraft. Det blir därför en klumpsumma som den bidragsskyldiga föräldern ska betala när domen eller beslutet har vunnit laga kraft. Preskriptionstiden för klumpsumman börjar heller inte löpa förrän den har förfallit till betalning, nämligen från och med dagen då domen eller beslutet vinner laga kraft. (Prop. 1978/79:12 s. 68)

I vissa fall kan domstolen besluta att domen får verkställas omedelbart. Då förfaller också underhållsbidraget till betalning omedelbart, den dag då domen meddelas. Domstolen kan också fatta ett interimistiskt beslut om underhållsbidrag i avvaktan på att tvisten har avgjorts. Det interimistiska beslutet kan också verkställas omedelbart trots att beslutet inte vunnit laga kraft. (7 kap. 15 § FB)

4.2 Underhållsstöd

Om föräldrarna inte kan komma överens om ett underhållsbidrag kan den förälder som barnet bor hos ansöka om underhållsstöd från Försäkringskassan. Reglerna för underhållsstöd finns i 17–19 kap. SFB.

För att kunna få underhållsstöd måste

- boföräldern ha vårdnaden om barnet
- boföräldern och barnet bo i Sverige
- barnet vara folkbokfört hos boföräldern

- föräldrarna bo isär
- den andra föräldern inte betala underhåll alls, betala ett månadsbelopp som är lägre än underhållsstödet eller inte betala i rätt tid
- barnet vara under 18 år.

Det framgår av 18 kap. 2–5 §§ SFB. Om barnet är 18 år kan hen ansöka om förlängt underhållsstöd. För att ha rätt till förlängt underhållsstöd ska barnet

- bo och vara folkbokfört hos en av föräldrarna eller någon annan som var vårdnadshavare när barnet fyllde 18 år
- gå i skolan på heltid på grundskole- eller gymnasienivå eller motsvarande
- bedriva studier som ger rätt till studiestöd eller förlängt barnbidrag
- inte vara eller ha varit gift.

Det framgår av 18 kap. 2–6 §§ SFB. Förlängt underhållsstöd kan som längst betalas till barnet till och med juni det år hen fyller 20 år. (18 kap. 14 § andra stycket SFB)

Om Försäkringskassan betalar ut fullt underhållsstöd till boföräldern för barnet räknar Försäkringskassan ut vad den bidragsskyldiga föräldern ska betala enligt kapitel 19 i SFB. Beloppet som den bidragsskyldiga föräldern ska betala till Försäkringskassan kan inte överstiga underhållsstödet. (19 kap. 2 § SFB)

Om den bidragsskyldiga föräldern betalar ett underhåll som är lägre än vad ett helt underhållsstöd är, kan boföräldern söka om utfyllnadsbidrag. Då räknar Försäkringskassan ut ett belopp som den bidragsskyldiga föräldern ska betala direkt till boföräldern. Försäkringskassan betalar sedan ut mellanskillnaden mellan ett fullt underhållsstöd och det belopp som den bidragsskyldiga föräldern betalar (18 kap. 21 § SFB).

Läs mer

Du kan läsa mer om underhållsstöd och betalningsskyldighet i vägledning (2001:9) *Underhållsstöd* och vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

5 Betalning av underhållsbidrag

När underhållsbidrag är fastställt ska det betalas av den förälder som är bidragsskyldig.

Underhållsbidrag ska betalas i förskott för varje kalendermånad. (7 kap. 7 § FB)

Om föräldern inte betalar kan olika åtgärder vidtas för att barnet ska få sitt underhåll. För att ett underhållsbidrag ska kunna verkställas av Kronofogden behöver domen eller avtalet vara en exekutionstitel. Det innebär att domen eller avtalet uppfyller de krav som ställts i svensk lagstiftning för att dokumentet ska kunna användas som grund för verkställighet. Om domen eller avtalet är utländskt kan dokumentet behöva erkännas och verkställighetsförklaras innan det anses som en exekutionstitel. Erkännandet och verkställighetsförklaringen görs av vissa tingsrätter i Sverige (prop. 2013/14:219 s. 86). Om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar underhållsbidrag trots att verkställighet pågår hos Kronofogden kan boföräldern ansöka om underhållsstöd från Försäkringskassan.

Mer information om erkännande och verkställbarhet av utländska domar finns i vägledningen (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella situationer – Försäkringskassan som centralmyndighet*.

5.1 Preskription av underhållsbidrag

Underhållsbidrag som förfallit till betalning preskriberas fem år efter det att betalning skulle ha skett. Underhållsbidrag ska betalas i förskott för varje månad och preskriberas också månadsvis. Det betyder att ett underhållsbidrag som fastställts i en dom som vunnit laga kraft är möjligt att kräva betalning av i fem år efter det att betalningen skulle ha skett. Till exempel så preskriberas underhållsbidrag som skulle ha betalats senast sista april för maj 2016 i maj 2021. Det finns vissa undantag vid påbörjad utmätning, konkurs, företagsrekonstruktioner och ackord. (7 kap. 9 § FB)

Läs mer om preskription i vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden*, samt vad som gäller när underhållsbidraget är fastställt enligt utländsk lagstiftning.

5.2 Gåva eller underhållsbidrag

När den bidragsskyldiga föräldern betalar underhållsbidraget är det bra om hen är tydlig med att det är underhållsbidrag som betalas för ett visst barn och en viss period. Det är för att det inte ska uppstå något missförstånd och för att föräldern inte ska bli anklagad för att inte ha betalat. Om föräldern betalar kontant bör två likadana kvitton upprättas så att föräldern kan styrka att hen har betalat.

Om föräldern gör andra överföringar till boföräldern kan det vara bra att även meddela vad de pengarna ska gå till.

5.3 Vad händer om föräldern inte betalar?

Om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar underhållsbidrag, kan boföräldern ansöka om verkställighet av fastställt underhållsbidrag hos Kronofogden. Det förutsätter att underhållsbidraget är fastställt i en verkställbar dom eller verkställbart avtal. Att en dom eller ett avtal är verkställbart innebär att Kronofogden kan kräva den bidragsskyldiga föräldern på skulden. En svensk fullgörelsedom är alltid verkställbar i Sverige. Är underhållsbidraget fastställt i en utländsk dom kan domen behöva erkännas och verkställbarhetsförklaras innan den är verkställbar i Sverige. Mer information om hur den processen går till finns i vägledning (2006:1) *Underhållsbidrag och indrivning i internationella ärenden – Försäkringskassan som centralmyndighet*.

För att ett avtal eller en förbindelse om underhållsbidrag ska kunna verkställas krävs att det är skriftligt och att två personer har bevitnat den bidragsskyldiga förälderns namnteckning (3 kap. 19 § första stycket UB).

5.3.1 Om underhållsstöd betalas ut

Om boföräldern får underhållsstöd ska endast den del av fordran som överstiger underhållsstödet anges i ansökan till Kronofogden. En förälder som är betalningsskyldig för underhållsstöd enligt 19 kap. SFB anses ha fullgjort sin underhållsskyldighet ända till det belopp som betalas ut i underhållsstöd till barnet (7 kap. 2 a § FB). Det kan betyda att om betalningsskyldigheten är fastställd till noll kronor, så anses den bidragsskyldiga föräldern ändå ha fullgjort sin betalningsskyldighet upp till underhållsstödsbeloppet beroende på barnets ålder.

Exempel

Underhållsbidraget är fastställt till 2 000 kronor per månad för ett barn. Den bidragsskyldiga föräldern har inte betalat underhållsbidraget för sitt 8-åriga barn sedan maj. Boföräldern ansöker om underhållsstöd i augusti och får det beviljat från och med juli, eftersom underhållsstöd kan beviljas tidigast en månad före ansökningsmånaden (18 kap. 13 § SFB). Boföräldern ansöker i november hos Kronofogden om att den bidragsskyldiga föräldern ska betala den fordran som uppstått från maj till november samt löpande. Det innebär att boföräldern kan ansöka om indrivning av hela underhållsbidragsbeloppet för maj och juni. För juli och framåt kan boföräldern ansöka om mellanskillnaden mellan underhållsbidrag och underhållsstödet som betalats ut.

5.3.2 Metodstöd – hur ansöker en förälder om verkställighet?

Boföräldern ansöker om verkställighet hos Kronofogden genom att fylla i en ansökan (KFM 9301) som finns på Kronofogdens webbplats. Föräldern ska ange barnet som den sökande, eftersom underhållsbidraget som den bidragsskyldiga föräldern ska betala är till barnet. Om boföräldern ska ansöka om verkställighet av underhållsbidrag till flera barn måste hen fylla i en blankett per barn. Om barnet är myndigt är det barnet som ansöker om verkställighet.

Tillsammans med blanketten för verkställighet ska boföräldern bifoga domen eller avtalet samt en skuldspecifikation på utestående fordringar. Kronofogden har en mall för skuldspecifikation på sin hemsida.

6 En tid efter separationen

Ett avtal eller en dom om underhållsbidrag gäller som huvudregel för den tid som angetts i avtalet eller domen. Finns ingen tid angiven så ska avtalet eller domen anses gälla till och med dagen innan barnet fyller 18 år. Även om underhållsbidraget automatiskt anpassas efter ändringar i penningvärdet, kan det vara bra att se över underhållsbidraget vid flera tillfällen. Det kan exempelvis vara ändrade kostnader för att barnet har blivit äldre, att föräldrarnas ekonomiska situation förändras eller något annat som gör att det tidigare fastställda underhållsbidraget inte längre tillgodoser barnets behov. Om föräldrarna inte kan enas kan de begära jämkning av avtalet eller domen i domstol.

6.1 Indexering av underhållsbidrag

Underhållsbidrag anpassas automatiskt till ändringar i penningvärdet om underhållsbidraget är fastställt i svensk valuta och före den 1 november föregående år. Bestämmelser om det finns i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag. Varje år fastställer Försäkringskassan det procenttal med vilket underhållsbidragen ska ändras. Det görs genom föreskrifter som publiceras i Svensk författningssamling (SFS), se till exempel Försäkringskassans föreskrifter (2022:1463) om ändring av vissa underhållsbidrag år 2023.

Enligt lagen om ändring av vissa underhållsbidrag ändras bidragsbeloppet i anslutning till ändringarna av det prisbasbelopp som anges i 2 kap. 6 och 7 §§ SFB. Om det framräknade procenttalet för ändring av bidragsbeloppet innehåller decimaler ska det avrundas till närmast lägre hela procenttal. Ändringen sker den 1 februari varje år.

Exempel

Underhållsbidraget för ett barn fastställdes i augusti 2022 till 2 000 kronor. Den 1 februari 2023 höjdes underhållsbidraget med 8 procent enligt Försäkringskassans föreskrifter om procenttal för ändring av vissa underhållsbidrag. Den bidragsskyldiga föräldern ska därför betala 2 160 kronor per månad från och med februari 2023.

Det är viktigt att informera föräldrarna om att de ska själva ska bevaka och höja beloppet som den bidragsskyldiga föräldern ska betala enligt lagen om ändring av vissa underhållsbidrag. Om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar det nya underhållsbidraget kan boföräldern ansöka om verkställighet av den utestående fordran hos Kronofogden eftersom den bidragsskyldiga föräldern inte betalar det fastställda underhållsbidraget i rätt ordning (7 kap. 1 § FB).

Boföräldern kan också ansöka om underhållsstöd om underhållsbidraget som hen får inte är högre än eller lika mycket som underhållsstödet. Om den bidragsskyldiga föräldern betalar mindre än underhållsstödet kan boföräldern ansöka om utfyllnadsbidrag. Om den bidragsskyldige inte betalar i rätt tid eller med rätt belopp kan boföräldern ansöka om fullt underhållsstöd, eftersom den bidragsskyldiga föräldern då inte anses betala i rätt ordning. (18 kap. 9 § SFB)

6.1.1 Jämkning och omprövning av underhållsbidrag

Om föräldrarnas inkomster och utgifter har förändrats kan föräldrarna behöva ändra avtalet eller domen om underhållsbidrag. Det kan de göra genom att skriva ett nytt avtal om föräldrarna är överens. Om de inte är överens så kan en domstol ändra underhållsbidraget.

Om någon av parterna vänder sig till domstolen och vill ändra ett underhållsbidrag som nyligen fastställdes, måste hen kunna visa att underhållsbidraget som är fastställt i avtal är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst eller att förhållanden i övrigt har förändrats väsentligt. Det kan till exempel vara att den bidragsskyldiga föräldern har fått betydligt ändrade inkomster eller försörjningsansvar för ytterligare ett barn, eller om barnets behov har ändrats mycket. (7 kap. 10 § FB)

Domstolen kan ändra ett underhållsbidrag först efter sex år utan att det finns krav på att det ska vara ändrade förhållanden för någon av parterna (7 kap. 10 § FB). Det är därför mycket viktigt att parterna kontrollerar att uppgifterna som den andre parten lämnar verkar stämma när ett avtal skrivs eller när underhållsbidraget ska fastställas i domstol.

Metodstöd – för att undvika att underhållsbidraget blir fastställt till ett oskäligt belopp

För att föräldrarna ska undvika att hamna i en situation där underhållsbidraget är fastställt till ett för lågt eller för högt underhållsbidrag kan det vara att föredra att föräldrarna skriver ett avtal på högst några år, för att sedan göra en ny beräkning och skriva ett nytt avtal, om de har god kontakt och kan komma överens. Om föräldrarna har svårt att komma överens kan det många gånger vara bättre för barnet att det finns ett avtal som är på en längre tidsperiod än att det inte finns ett avtal alls. Det kan innebära att underhållsbidraget blir oskäligt, av olika anledningar, efter en tid men underhållsbidraget höjs trots allt med penningvärdet så som det beskrivs i avsnitt 6.1.

6.2 Umgängesavdrag

Om den förälder som ska betala underhållsbidrag har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller minst sex dygn under en kalendermånad, får hen dra av 1/40 av underhållsbidraget för varje helt dygn av barnets vistelse. Det sammanlagda avdragsbelopp som tillgodoräknas föräldern vid ett tillfälle ska, om det slutar på örestal, avrundas till närmast lägre krontal. Umgängesavdrag är reglerat i 7 kap. 4 § FB. Ett syfte med reglerna är att underlätta kontakten mellan barnet och den bidragsskyldiga föräldern (prop. 1978/79:12 s. 108–109). Avdragsrätten har begränsats till en viss andel av underhållsbidraget, eftersom boföräldern har kvar vissa fasta kostnader under tiden som barnet bor hos den andra föräldern.

Vid beräkning av antalet hela dygn räknas även det dygn då barnets vistelse hos den andra föräldern upphör som ett helt dygn, under förutsättning att inte vistelsen börjar och upphör under samma dygn. Med ett dygn avses tiden mellan klockan 0.00 och klockan 24.00. Den tid som ger rätt till avdrag räknas från det att barnet lämnats till den andra föräldern och till och med det dygn som barnet återlämnas till boföräldern. Eftersom avdraget endast räknas på varje fullbordat dygn, kommer det normalt inte att ha någon betydelse vid vilken tidpunkt barnet ska anses ha överlämnats från den ena föräldern till den andra föräldern (prop. 1978/79:12 s. 161–162).

Huvudregeln är att avdraget kan göras först efter det att barnet har varit hos den andra föräldern. Eftersom underhållsbidrag normalt betalas i förskott för en kalendermånad, kan avdraget göras först vid nästa betalningstillfälle. Avdraget får dock inte göras på underhållsbidrag som gäller sex månader innan utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde (7 kap. 4 § FB). Men en vistelse behöver inte vara avslutad för att avdrag ska få göras. Om vistelsen sträcker sig över ett månadsskifte kan den bidragsskyldiga föräldern få göra avdrag för den tid som barnet redan har vistats hos henne eller honom under den gångna månaden när hen betalar underhållsbidraget för nästa månad (prop. 1978/79:12 s. 162).

Exempel

Underhållsbidraget är fastställt till 1 500 kronor per månad för ett barn. Den bidragsskyldiga föräldern har barnet hos sig i sex dygn under en månad

$1/40$ av 1 500 kronor = 37,5.

$37,5 \times 6 = 225$.

Föräldern får alltså göra ett avdrag på kommande betalning med 225 kronor, och betalar då bara 1 275 kronor för kommande månad.

Rätten att göra avdrag när barnet bor tillfälligt förutsätter att den bidragsskyldiga föräldern har haft barnet hos sig. Barnet får anses vara hos en förälder när det är i föräldrarnas omedelbara vård och tillsyn i dennes hem, eller i och med att föräldern hämtar barnet på någon annan plats för att ha hand om det (prop.1978/79:12, s. 161–162). Det innebär att man inte alltid måste ställa kravet att barnet och föräldern hela tiden vistats tillsammans. Om barnet först är hos den bidragsskyldiga föräldern och därefter är en viss tid hos någon annan, innebär det att hen kan ha rätt att göra avdrag.

Om barnet bor en tredjedel eller mindre av tiden hos den bidragsskyldiga föräldern räknas det bara som umgänge. Om barnet bor mer än en tredjedel av tiden hos den bidragsskyldiga föräldern så kan det vara aktuellt att fundera på om barnet bor växelvist eller inte. (Bejstam, Wickström 1996:161)

6.3 Umgängesresor

I samband med att barnet ska vara hos den bidragsskyldiga föräldern så kan det uppstå resekostnader. Föräldrarna bör dela på resekostnaderna med hänsyn till vad som är skäligt till föräldrarnas ekonomiska förmåga och övriga omständigheter. Det framgår av 6 kap. 15 b § FB. I normalfallet ska samma principer tillämpas som när underhållsbidrag till barn bestäms enligt 7 kap. FB (prop. 1997/98:7 s. 118). Föräldrarna kan också välja att räkna in umgängesresor i barnets behov när man räknar ut underhållsbidraget, se avsnitt 3.2.3.

6.3.1 Nettoavtal

När ett underhållsbidrag fastställs i en dom eller ett avtal kan hänsyn tas till att den bidragsskyldiga föräldern fullgör del av sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig (prop. 2004/05:116 s. 69). Det betyder att man redan vid avtalsskrivningen räknar fram värdet av det antal dagar som den bidragsskyldiga föräldern har barnet hos sig och drar av det från underhållsbidraget. Det blir alltså ett stående umgängesavdrag.

Exempel

Den bidragsskyldiga föräldern har barnet hos sig varannan helg och halva juli varje år. Hen beräknas ha barnet hos sig i 56 dygn på ett år. Underhållsbidrag har räknats ut till 2 200 kronor per månad. Föräldrarna skriver in i avtalet att den bidragsskyldiga föräldern ska betala 1 944 kronor per månaden, eftersom ett regelbundet umgänge är avräknat från underhållsbidraget

Värde på ett dygns umgänge	$1/40 \times 2\,200 = 55$
Värde på ett års (56 dygns) umgänge	$55 \times 56 = 3\,080$
Värde på en månads umgänge	$3\,080 / 12 = 256$
Underhållsbidrag per månad efter avdrag för umgänge	$2\,200 - 256 = 1\,944$

Den bidragsskyldiga föräldern har inte rätt till ytterligare avdrag när underhållsbidraget har fastställts till ett lägre belopp eftersom hen har barnet hos sig regelbundet (7 kap. 4 § FB). Nettoavtalet gäller till det belopp som finns fastställt oavsett vilket umgänge som faktiskt äger rum. Om det faktiska umgänget inte stämmer överens med nettoavtalet bör nettoavtalet ändras.

7 Metodstöd för samtalet

7.1 Inledning

Försäkringskassans utökade uppdrag innebär att vi ska ge föräldrar information och stöd i frågor om underhållsbidrag och underhållsskyldighet för att öka förutsättningarna för civilrättsliga regleringar av barns underhåll. Kapitel 1–6 ovan beskriver den reglering som finns på området. För att vi ska lyckas med vårt uppdrag kan även mer handfasta råd behövas när det gäller samtal med och information till föräldrar. Detta kapitel är avsett som ett sådant metodstöd.

7.2 Vad innebär det att hjälpa föräldrar att komma överens om underhållsbidrag?

När vi informerar, hjälper och stödjer föräldrar att själva komma överens om underhållsbidrag till sina barn är det inte frågan om handläggning av ett försäkringsärende. Det här innebär att du inte ska skapa något ärende i ärendehanteringssystemet (ÄHS) och därmed inte journalföra något vid eller efter den här typen av samtal.

Eftersom du som handläggare på Försäkringskassan inte fastställer något underhållsbidrag, utan bara hjälper föräldrarna att komma överens om underhållsbidrag, är det viktigt att det är föräldrarna och inte du som till exempel fyller i underhållsbidragsberäkningsverktyget som finns på Försäkringskassans webbplats. Det är också mycket viktigt att du betonar att om underhållsbidraget beräknas till en viss summa, så är det föräldrarna som kommit överens om det beloppet och inte Försäkringskassan som beslutat om något belopp.

Det är också viktigt att komma ihåg att om du lämnar felaktig information till en förälder som gör att hen lider ekonomiska förluster kan hen kräva skadestånd från Försäkringskassan (prop. 1997/98:105 Det allmännas skadeståndsansvar, s. 32–39). Du kan läsa mer om skadestånd i vägledningen 2004:7 *Förvaltningsrätt i praktiken*.

7.3 Olika situationer när föräldrar kommer att kontakta Försäkringskassan

Försäkringskassans informationsuppdrag och de lagändringar som trädde i kraft den 1 april 2016 innebär att föräldrar kan komma i kontakt med Försäkringskassan i olika situationer och på olika sätt. För att kunna hjälpa föräldrarna på bästa sätt behöver du anpassa din information efter det som kunden berättar. Avsnitt 7.3.1 ger dig några hållpunkter du kan ha i ditt samtal med föräldern.

Många föräldrar som du kommer att komma i kontakt med har troligtvis haft underhållsstöd före 1 april 2016. Kanske kommer de därefter att beröras av regeln om att Försäkringskassan kan dra in underhållsstödet om betalningsbeloppet har betalats i rätt tid och med rätt belopp i minst tolv månader i följd (18 kap. 9 a §). För att du ska kunna ge föräldern rätt information kan du läsa mer om den regeln i vägledningen 2001:9 *Underhållsstöd*.

Det är också troligt att många av de föräldrar som kontaktar Försäkringskassan inte har någon kontakt med den andra föräldern. För att föräldrarna ska kunna komma överens om ett underhållsbidrag och om betalningen av det, krävs det att föräldrarna har kontakt med varandra. Du kan därför bli tillfrågad att lämna ut kontaktuppgifter till den andra föräldern. Först måste du som handläggare göra en menprövning, det vill säga bedöma om uppgiften är harmlös eller känslig att lämna ut. Därefter måste du pröva om föräldern eller någon närstående kan lida skada av att uppgiften lämnas ut till den andra föräldern. Vanligtvis är ett telefonnummer en harmlös identitetsuppgift som Försäkringskassan kan lämna ut. Däremot kan menprövningen innebära att uppgiften ändå inte lämnas ut.

I kapitel 13–14 i vägledningen (2001:3) *Offentlighet eller sekretess?* hittar du mer information om hur du gör en sådan prövning i två steg: ser på uppgiftens karaktär samt prövar om skada kan uppstå om uppgiften lämnas ut.

Generellt behöver du anpassa dina svar efter vad föräldern frågar om och beroende på vilken information hen lämnar om sin situation.

7.3.1 Hållpunkter i samtal med föräldrarna

- Inled samtalet med att informera om att Försäkringskassan bara ger stöd och information för hur och när underhållsbidraget kan fastställas. Försäkringskassan fastställer inget underhållsbidrag, utan det är föräldrarna som gemensamt kommer fram till ett belopp.
- Lyssna och försök avgöra om föräldrarna är redo att komma överens om underhållsbidrag eller om de har många olösta frågor som skulle kunna lösas genom samarbetssamtal.
- Informera om samarbetssamtal.
- Informera om möjligheten att boka trepartssamtal eller personligt webbmöte om de vill att båda två ska få information och stöd samtidigt.
- Berätta vad underhållsbidrag är och vilken metod man kan använda för att fastställa underhållsbidrag.
- Informera om beräkningsverktyget på Försäkringskassans webbplats och guida eventuellt föräldern genom verktygets olika steg
- Berätta om hur man räknar fram barns behov.
- Berätta om hur föräldrarnas överskott räknas ut.
- Fråga om föräldern har alla uppgifter som krävs för att räkna ut ett underhållsbidrag.
- Om föräldern inte har alla uppgifter framför sig kan det vara aktuellt att boka ett nytt samtal.
- Om föräldern inte verkar mogen för underhållsbidrag kan du informera om underhållsstöd och i vilka fall det kan vara aktuellt.
- Om underhållsbidrag räknas ut under samtalet är det viktigt att du är tydlig med att det belopp som räknas fram beror på de uppgifter som föräldrarna lämnat. Upprepa återigen att det inte är Försäkringskassan som fastställer underhållsbidrag.
- Informera om att det är bra att göra en skriftlig överenskommelse. Tipsa om avtalsmallen som finns på fk.se.
- Informera om att underhållsbidraget ska följa prisutvecklingen i samhället och att det därför justeras varje år. Berätta att det finns information om hur beloppet ska justeras på fk.se och att den informationen uppdateras varje år
- Tipsa om att den bidragsskyldiga föräldern kan lägga in en stående överföring till den andra föräldern för att inte missa att betala. Informera den bidragsskyldiga föräldern att det bör framgå i betalningen att den gäller underhållsbidrag. Det är för att förhindra missförstånd mellan föräldrarna om vad betalningen avser.

Källförteckning

Lagar

Föräldrabalken

Rättegångsbalken

Socialförsäkringsbalken

Utsökningsbalken

Inkomstskattelagen (1999:1229)

Lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

Lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag

Rättshjälpslagen (1996:1619)

Studiestödslag (1999:1395)

Socialtjänstlagen (2001:453)

Lag (2022:856) om omställningsstudiestöd

Förordningar

Förordning (2009:1174) med instruktion för Försäkringskassan

Studiestödsförordningen (2000:655)

Föreskrifter från andra myndigheter

SOSFS 1999:15 (upphävd)

Allmänna råd

Socialstyrelsens Allmänna råd 1989:6 Underhållsbidrag till barn (upphävd)

Propositioner

Prop. 2021/22:176 Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden

Prop. 2017/18:173 Ny åldersdifferentiering inom underhållsstödet

Prop. 2016/17:6 Nytt särskilt bidrag inom bostadsbidraget för barn som bor växelvis

Prop. 2014/15: 145 Ökad reglering av barns underhåll utanför underhållsstödet

Prop. 2004/05:116 Ett reformerat underhållsstöd

Prop. 2000/01:134 Underhåll till barn som fyllt 18 år

Prop. 1997/98:105 Det allmännas skadeståndsansvar

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge

Prop. 1995/96:208 Underhållsstöd till barn till särlevande föräldrar, m.m.

Prop. 1978/79:12 om underhåll till barn och frånskilda, m.m.

Statens Offentliga utredningar (SOU)

SOU 2011:51 Fortsatt föräldrar – om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull

SOU 1983:51 Ensamförlädrarna och deras barn

Domar

NJA 2013 s. 955

NJA 2003 s. 226

NJA 1998 s. 267

NJA 1996 s. 134

NJA 1995 s. 297

NJA 1993 s. 549

NJA 1992 s. 550

NJA 1992 s. 256

NJA 1991 s. 40

NJA 1990 s. 49

NJA 1990 s. 201

NJA 1990 s. 205

NJA 1990 s. 49 I och II

NJA 1986 s. 345

NJA 1985 s. 387

NJA 1985 s. 768

NJA 1985 s. 781

Hovrätten för Västra Sverige 85-05-15 DT 24

RN 39/2004

RN 86/2004

RN 97/2004

Försäkringskassans vägledningar

Vägledning 2013:02 Aktivitetsersättning

Vägledning 2006:1 Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden –
Försäkringskassan som centralmyndighet

Vägledning 2004:7 Förvaltningsrätt i praktiken

Vägledning (2004:5) Sjukpenninggrundande inkomst och årsarbetstid

Vägledning 2001:9 Underhållsstöd

Vägledning 2001:2 Betalningsskyldighet för underhållsstöd

Vägledning 2001:3 Offentlighet, sekretess och behandling av personuppgifter

Övriga publikationer

Socialstyrelsens publikation Samarbetssamtal – ett stöd för föräldrar vid separation,
Artikel nr 2014-11-7

Lars Bejstam och Anita Wickström, Underhållsstöd och Underhållsbidrag, (1996)

Åke Saldeen, Barn och Föräldrar, (1995)

Anders Agell, Underhåll till barn och make, (1994)

Bilaga 1 Formler som kan användas vid uträkning av underhållsbidrag och betalningsbelopp

Formler som kan användas vid uträkning av underhållsbidrag och betalningsbelopp

Underhållsbidrag

Barns behov x Bidragsskyldigs överskott / föräldrarnas samlade överskott = Underhållsbidrag.

Barns behov

Levnadskostnader + övriga kostnader + barnomsorg- barnets inkomster = Barnets behov.

Föräldrarnas överskott

Inkomster (lön + avkastning) – kostnader (levnadskostnader + bostadskostnader + övriga kostnader) = Överskott.

Levnadskostnader

120 % av prisbasbelopp (aktuellt prisbasbelopp x 1,2 / 12 = x kronor).

Andel för hemmavarande barn

Förbehållsbelopp + barnomsorg – barnets inkomster – överskott från hemmavarande barns andra förälder = bidragsskyldigs andel för hemmavarande barn.

Förbehållsbelopp

40 % av prisbasbelopp (aktuellt prisbasbelopp x 0,4 / 12 = x kronor).

Fördelning av underhållsbidrag

Barnets underhållsbidrag / barnens samlade underhållsbidrag x bidragsskyldigs överskott = underhållsbidrag.

Umgängesavdrag

1/40 x summan för underhållsbidrag x antal dygn som umgänge har pågått.

Nettoavdrag

1/40 x summan för underhållsbidrag x antal dygn / 12 = Nettoavdrag.

Underhållsbidraget – nettoavdraget = Underhållsbidrag efter nettoavdrag. Summa som ska stå på avtalet.

Beräkning av betalningsbelopp

Taxerad inkomst – 120 000 kronor x procentsats för antal barn / 12.

Antal barn	Procentsats
1	14
2	11,5
3	10
4	7,75
5	6,40
6	5,50
7	4,86
8	4,38

Beräkning av utfyllnadsbidrag

Underhållsstödsbeloppet – betalningsbelopp som ska betalas direkt till BF
= utfyllnadsbidraget.